

Võru Instituudi 2023. aasta TEGEVUSARUANNE

Instituudi struktuur 2023. aastal

Võru Instituudi struktuuris on administratsioon ning kaks osakonda:

- teadus- ja arendusosakond asukohaga Võrus Tartu tn 48 ning
- muuseumiosakond, mis tegutseb neljas paigas: Karilatsi Vabaõhumuuseum Karilatsi külas Põlva kihelkonnas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum Võru linnas Kreutzwaldi 31, Mõniste Talurahvamuseum Kuutsi külas Hargla kihelkonnas ja Vana-Võromaa Kultuurikoda Võru linnas Katariina allee 11.

Eelarve

Võru Instituudi riigieelarveline finantseerimine 2023. aastal koos 2022.a jäägiga ning koos Rahvakultuuri Keskusest ja Muinsuskaitseametist eraldatud toetustega oli kokku 1 144 993 eurot, mis vastavalt tegevuspõhisele eelarvele jagunes:

- tegevuskulud muuseumipoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 696 792 eurot;
- tegevuskulud rahvakultuuripoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 249 447 eurot;
- vahendid RKASile muuseumipoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 37 553 eurot;
- vahendid RKASile rahvakultuuripoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 96 566 eurot;
- remondifondi toetus 4 000 eurot;
- käibemaksukulu 40 712 eurot;
- põhivara amortisatsioon 14 313 eurot, tegelikult amortisatsiooniks arvatati 32 795 eurot;
- 2022.a eelarve jääk 5610 eurot.

2022. a omatulude jäägina kanti üle 2023. a eelarvesse 1102 eurot. Omatulu nii teadus- ja arendusosakonna kui muuseumiosakonna peale kokku oli 2023. aastaks kavandatud teenida 63 000 eurot, tegelikult õnnestus teenida rohkem ehk kokku 75 262 eurot. Eelmisest aastast ülekantud ja 2023.a aasta jooksul teenitud omaduludest kasutati aasta jooksul ära 68 163 eurot, omatulude jäägiks ja 2024. aasta eelarvesse ülekandmiseks jäi 8203 eurot.

2022. aasta sihtotstarbeliste toetuste jääk 2023. a tegevusteks oli 6083 eurot. Erinevate sihtotstarbeliste toetustena oli esialgu kavandatud 100 000 €, kuid sellest sai maha lahutatud Eesti Rahvakultuuri Keskuselt (ERKK) eraldatud 34 268 eurot ning Muinsuskaitseametilt (MA) eraldatud 6085 eurot, mis eraldati Võru Instituudile kultuuriministri käskkirjaga põhieelarvesse. Seega kujunes sihtotstarbeliste toetuste vähendatud kavandatud mahuks 57 729 eurot. Lisaks ERKK ja MA sihtotstarbelistele toetustele õnnestus saada veel 60 006 eurot toetusi. Eelmisest aastast ülekantud ja 2023.a aasta jooksul eraldatud sihtotstarbelistest toetustest (kokku 106 443 eurot) kasutati aasta jooksul valdav osa ära ja 2024. aasta eelarvesse ülekandmiseks jäi jäägiks 1333 eurot.

Võru Instituudi 2023.a kogueelarve koos riigieelarvelise finantseerimise, eelmisest aastast ülekantud jääkidega, tegelikult teenitud omatulude ja saadud sihtotstarbeliste toetustega ning koos põhivara amortisatsiooniga oli kavandatud kokku 1 269 362 eurot, tegelikult eelarveks kujunes 1 287 683 eurot. Kogukulu oli 2023. aastal 1 213 110 eurot, jäägid kantakse üle 2024.a eelarvesse (LISA 1. Eelarve täitmine 2023).

Personal

Võru Instituudi struktuuris on 41,5 ametikohta, millest 2023. aasta alguse seisuga oli täidetud 35,2 ametikohta, aasta lõpu seisuga oli täidetud 33,55 ametikohta. Võru Instituudis töötasid 01. jaanuari 2023 seisuga:

Administratsioon

Direktor Rainer Kuuba, sekretär Tuuli Abel, finantsjuht Tiina Kahr.

Teadus- ja arendusosakond

Osakonnajuhataja Külli Eichenbaum (1,0), täidab ka projektijuhi ülesandeid.

Teadurid Evar Saar, Sulev Iva (0,8), Helen Plado (0,25), Mariko Faster (0,5), Kerli Kirch Schneider (lapsehoolduspuhkusel).

Spetsialistid Urmas Kalla, Evelyn Haug, Triin Toom, Mariko Faster (0,5), Triin Nagel (0,5). Projektijuhid Tiia Allas, Kaile Kabun (0,75), Merike Tigas.

Ajutise loomuga tööülesannete täitmiseks, samuti võru keele õpetamiseks Vana-Võromaa koolides kaasatakse töötajaid töövõtulepingutega või käsunduslepingutega.

Muuseumiosakond

Osakonnajuhataja Margit Pensa (täidab ka Karilatsi muuseumi juhataja kohuseid), peavarahoidja Mirja Ots.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum: juhataja Aimi Hollo, koguhoidja Malle Avans, tegevusjuht Marika Sepp, aednik Tiina Bahmatšev, külastusjuhid Heli Raudsik, Ene Hinn.

Mõniste Talurahvamuuseum: juhataja Airi Rüütli, muuseumipedagoog Mare Tamtik, koguhoidja Liispet Jalandi, majandusspetsialist Urmas Tulviste (0,9).

Karilatsi Vabaõhumuuseum: koguhoidja Tiiu Niinemägi, muuseumipedagoog Marge Luude, arendusspetsialist Maris Veski, majandusspetsialist Janek Hämelane.

Vana-Võromaa Kultuurikoda: juhataja kt Tiia Haug, koguhoidja Karin Tohvri, galerist Mari Škerin (asendab lapsehoolduspuhkusel olevat Jana Huult), muuseumipedagoog Lagle Lindenberg, külastusjuhid Eike Koemets, Irina Taro (0,5), Minna Kuuseorg (0,5).

Aasta jooksul toimunud muudatused:

- Teadus- ja arendusosakonnas lahkus poolte kokkuleppel töölt 14.07 spetsialist Triin Nagel ja 14.08 projektijuht Tiia Allas. Tiia Allase asemele valiti avaliku konkursiga Kadri Ugur, kes alustas tööd 01.09. Spetsialisti ametikoht on 2023. aasta lõpu seisuga vakantne. Alates 01.11 algas teadur Helen Plado rasedus- ja sünnituspuhkus.
- Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi külastusjuht Ene Hinn lahkus töölt 20.02 poolte kokkuleppel ning aasta lõpu seisuga on antud ametikoht vakantne.
- Vana-Võromaa Kultuurikojas lõppes 31.12.2022 galerist Jana Huule asendaja Stella Mõttuse leping ning tema asemel alustas 01.01.2023 tööd Mari Škerin. 02.10 naasis lapsehoolduspuhkuselt galerist Jana Huul ning seega lõppes tema asendaja Mari Škerini tähtajaline tööleping.
- Mõniste Talurahvamuuseumi majandusspetsialist Urmas Tulviste lahkus töölt 30.06 poolte kokkuleppel seoses vanaduspensionile jäämisega ning tema asemele valiti avaliku konkursi korras Mikk Vaidre, kes alustas töötamist 01.07.
- Muuseumiosakonna juhataja ning ühtlasi ka Karilatsi Vabaõhumuuseumi juhataja kohusetäitja Margit Pensa lahkus 18.05 töölt poolte kokkuleppel. Uue osakonnajuhataja leidmiseks korraldatud avaliku konkursi tulemusel osutus valituks Anna-Liisa Vaher, kes lahkus töölt katseajal poolte kokkuleppel 31.07 ning tema asemel alustas 01.09 tööd Kersti Liloson (osales hariduskoordinaatori kohale korraldatud konkursil). Perioodiks 19.05-01.09 määrati muuseumiosakonna juhataja kohusetäitjaks Mõniste Talurahvamuuseumi juhataja Airi Rüütli ning Karilatsi Vabaõhumuuseumi juhataja kohusetäitjaks Karilatsi muuseumi arendusspetsialist Maris Veski.

Instituudi töötajate tunnustused:

Jaanuaris 2023 tunnustati Urmas Kallat Vana-Võromaa keele ja kultuuri hoidmise eest tiitliga Põlvamaa Kultuuripäril 2022.

Instituudi direktori tänukirjad 2023. aasta heade töötulemuste eest said: Airi Rüütli, Maris Veski, Triin Toom, Merike Tigas, Vilve Oja.

Tegevus

Teaduse valdkonnas jätkus töö grammatikaõpiku koostamisega, võru keele keeletehnoloogiliste arendustega, täiendati veebisõnaraamatut ning keelekorpusi. Nimeuurimises on Eesti perekonnanime etümoloogilise sõnaraamatu jaoks nimeartiklid koostatud ja jätkub käsikirja ühtlustav toimetamine. Instituudi teadurid osalesid ettekannetega konverentsidel ja seminaridel, avaldasid publikatsioone oma uurimisvaldkonnas. Ilmus Võro Instituudi toimetiste 38. number. Sügisel peeti teaduskonverents pealkirjaga "Põlised ja rändajad, olijad ja tulijad, suhted ja mõjud".

Arendustegevustest on peamised töösuunad võrukeelse kooliõpetuse edasiarendamine Vana-Võromaa koolides, keeletesade töö toetamine Vana-Võromaa lasteaedades ning võro kultuuriruumi ühendavate tegevuste arendamine koostöö eri organisatsioonide ja omavalitsustega. Jätkati võru keele kõnelemist toetavate arendusprojektidega lastele ja peredele: erinevad võistlused ja konkursid, võrukeelsete väljaannete kirjastamine, õppematerjalide loomine, audiomaterjalide veebilehe „Helüait.ee“ täiendamine, multifilmide helindamine

võrukeelseteks. Võro keele nädala erinevad ettevõtmised ning aasta ringi ametis olnud erinevad võro keele eestkõnelejad laiendavad võro keele kasutajaskonda ning annavad julgust võro keeles kõnelda erinevates eluvaldkondades ja teemadel. Jätkusid Uma Pido 2024 ettevalmistavad tööd, tegeldi suitsusaunapärandi tutvustamisega, Vana-Võromaa käsitöövõrgustiku arendamisega ja laiemalt kultuuripärandi turundamise rakendusprojektidega.

Võru Instituudi muuseumiosakonna ehk Vana-Võromaa muuseumide põhitegevused on kultuuripärandi esitlemine vastavalt iga muuseumi teemaatikale näituste ja ekspositsioonide kaudu; kogude hoidmine, täiendamine ja kasutuseks ligipääsu tagamine; erinevate muuseumitundide ning teemapäevade läbiviimine; erinevate ürituste korraldamine. Jätkati Vana-Võromaa kultuuripärandiga seotud teemade lõimimist muuseumide töösse. Muuseumides tutvustakse Vana-Võromaa pärimust ning kohalikku kombestikku, Vana-Võromaa Kultuurikojas täiendati Vana-Võromaa rahvarõivaste väljapanekut fondiesematega, galeriis vahetusid kunstinäitused, Karilatsi ja Mõniste muuseumides toimusid võrukeelsed lastelaagrid. Igakuiselt ilmus Vana-Võromaa muuseumide e-uudiskiri. Valmisid eesti-, võro- ja ingliskeelsed audiogiidid igasse muuseumisse.

Tegevused 2023

on esitatud instituudi arengukava 2024-2028 struktuuri järgides. Tegevustes on kaheksa eesmärki (E) ja ja igal eesmärgil tegevussuunad (T), mille sisulised tegevused 2023. aastal on kokkuvõtlikult välja toodud instituudi töötajate aruannete ja analüüside põhjal.

E-1. Vana-Võromaa omavalitsused väärtustavad oma igapäevategevustes võro keelt ja kultuuri.

T-1.1. Omavalitsuse töötajatele ja poliitikutele korraldatakse võro kultuuri tutvustavaid koolitusi ja ühisüritusi.

Täpsustus: Üritused korraldatakse valdkondade kaupa erinevatele rühmadele vähemalt kaks korda aastas.

Õppepäev Võru maakonna kultuuritöötajatele Võrus 09.02.23 ja Põlvamaa kultuuritöötajatele Kanepis 11.04.2023 (ka T-8.1)

Võru maakonnast osales 15, Põlva maakonnast 6 kultuurivaldkonna töötajat rahvamajadest ja raamatukogust. Tutvustati instituudi tegevust võro keele ja kultuuri uurimise ja arendamisel (Küllli), võro keele tehnoloogilisi lahendusi ja uuringuid (Mariko), Uma Pido teekonda (Merike), piirkonna rahvarõivaid (Vilve). Võro õppepäeval tutvustasime veel Vana-Võromaa kirjandust ja luulet (Tiia), instituudi ja muuseumite kultuurikalendrit 2023 (Triin Toom), kõnelesime võrokeste ja setode erinevustest ja sarnasustest (Küllli). Kultuurikoja väljapanekute tutvustamine Võru õppepäeval.

Vastutav täitja Triin Toom.

Vana-Võromaa kohanime ja/või põliste perekonnanime alaseid ettekandeid on Evar Saar pidanud kahel seminaril, kus omavalitsuste töötajatel oli märgatav roll:

- 17. oktoober, Kanepi kogukonnaseminar, ettekanne "Kanepi nime päritolust";
- 28. november, Leevi raamatukogu, ettekanne "Leevi kandi kohanimedest" (lisaks arutasime, kuidas tähistada lähenevat Leevi esmamainimise (1525) aastapäeva).

Kolmanda sektori korraldatud üritustel on peetud ettekandeid:

- 22. juuli, Kangsti kodukandipäev, ettekanne "Kangsti kandi kotussõnimmist";
- 12. august, Kaika suvõulikooli matkapäiv, ettekanne "Mamastõ kotussõnimmist";
- 7. november, loeng Melliste raamatukogus, perekonnanime teemal.

Uma Pido tutvustavad ettekandeid on pidanud Merike Tigas:

- Võrumaa kultuuritöötajatele (9.02), Põlvamaa kultuuritöötajatele (28.02, 11.04) ja Elva kultuuritöötajatele (5.06);
- Lätis Kornetis Veclairenes (Vana-Laitsna vallas) eestlaste päeval (27.05), lisaks oli seal rahvamajas maist oktoobrini üleval Uma Pido pildinäitus;
- Põlvamaa (21.09) ja Võrumaa (12.10) lasteaiajuhtidele.

T-1.2. Uuringu läbiviimine teistes maades piirkonna eripära tutvustavatest võtetest.

T-1.3. Mainekujunduskampaania korraldamine.

Täpsustus: Suhtekorraldaja abiga kampaania väljatöötamine ja läbiviimine. Euroopa komisjoni, Erasmus+, Interreg, Norra jt projektitingimustega tutvumine ning võimalusel projektitaotluse kirjutamine ja projekti läbiviimine.

T-1.4. Tihendatakse koostööd Põlvamaa Arenduskeskusega, Valgamaa Arenguagentuuri ja Võrumaa Arenduskeskusega.

Uma Lepe

Vana-Võromaa haridussüsteemis võro keele süsteemseks ja regulaarseks õpetamiseks kohalike omavalitsuste poolt kirjaliku kokkuleppe ehk lühemalt Uma Lepe sõlmimiseni veel ei jõutud, sest mõned koolid arvasid, et niigi pingelises olukorras see võib mõjuda liigse survestamisena ja anda soovitud vastupidise tulemuse. Uma Lepe tekst on jätkuvalt mustandi kulul, kuid mõned koolid on juba võtnud plaani võro keele ja kultuuri senisest palju suuremalt sidumist igapäevase õppetööga (nt Kreutzwaldi kool).

Koostöös Võrumaa Arenduskeskusega on ette valmistatud projekt „Surrounded by Heritage“, mille eesmärk on kujundada koolikeskkondi Võru maakonnas ning kahes Läti omavalitsuses nii, et kultuuripärandi teadvustamine oleks õppijale loomulik protsess. Projekti juhtpartner on SA Võrumaa Arenduskeskus, Eestist on kaasatud ka Võro Instituut ja Seto Instituut. Projekti lõppfaasis on kavas Uma Lepe sõlmimine.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitja Kadri Ugur.

13.-14.novembril toimusid Võrumaa Arenduskeskuse eestvõttel „Vunki mano!“ loometalgud, kus Kadri Ugur osales **pärimusõppe teemarühmas**. Talgute tulemusel korraldab arenduskeskus jaanuaris 2024 algatuspäeva Võru maakonna koolidele, et innustada koole leidma oma nägu oma kultuuripärandist. Kadri on instituudipoolse esindajana osalenud kõigil algatusrühma koosolekutel ning toetanud protsessi oma ideedega.

Vastutav täitja Kadri Ugur.

Võru maakonna HaridusFest

24. novembril toimus maakondlik HaridusFest, kus Võro Instituut osales messialal oma uuemate väljaannetega, samuti andsime oma panuse „õpiampsude“ loomisse arenduskeskuse koordineeritud Uma Meki nädalale.

Vastutav täitja Kadri Ugur, kaastäitjad Mariko Faster, Triin Toom, Külli Eichenbaum, Marge Luude, Kersti Liloson, Rainer Kuuba.

Vana-Võromaa kultuuriruumi turundustegevused (vt ka T-7.2)

Vana-Võromaa kultuuriruumi ühiste turundustegevuste korraldustööd on mõjutanud turismikorralduse institutsionaalne reform, mis alates 2023. aastast on viinud maakondlikud turismikoordinaatorid Lõuna-Eesti DMO koosseisu. Seni maakonna põhiselt tegutsenud koordinaatorite tööülesanded keskenduvad nüüdsest Lõuna-Eesti kui sihtkoha turundusele välisturgudele, LE siseste sihtpiirkondade, sh Vana-Võromaa tutvustamine ning nähtavus on jäänud tahaplaanile. Puudub ka selge strateegia, kuidas kohaturundusega edasi liikuda.

- Vana-Võromaa sihtpiirkonda tutvustava **veebilehega** <https://www.puhkaeestis.ee/et/ponevad-paigad/louna-eesi/vana-voromaa> toimetasad aasta jooksul Põlva, Võru ja Valga maakondade diginähtavuse spetsialistid. Piirkond on veebis hästi esindatud (445 objekti ja 20 tuuri). Võro Instituudi projektijuht Külli kontrollis üle tuure ning mõningaid objekte, mis on seotud just Vana-Võromaa eripära elamuspakkumistega. Ebatäpsuste ja faktivigade parandused edastati spetsialistidele ja/või lehe toimetajatele. Täiendavate tuuride koostamine jäi töökavast välja, sest veebilehe uuendamisel 2024. a kaovad sealt kõik senised „omal käel“ tuurid ja uusi lisada ei saa.

Tegevuste rahastus vt T-7.2.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Bernard Kangro kirjanduspreemia

Preemia määratakse Bernard Kangro sünniaastapäeval 18. septembril, see antakse Võrumaalt pärit või Võrumaaga seotud autorile või Võrumaa-ainelise loomingu eest, mis on ilmunud viimase aasta jooksul. 2023. aastal kuulutati välja 34. Kangro kirjanduspreemia laureaat luuletaja, tõlkija, kirjastaja kirjandusteadlane Igor Kotjuh. Kotjuh pälvis preemia oma luulekogu "Sireenid ja sähvatused" eest.

Võrumaa Arenduskeskuse poolt välja antava Kangro-preemia komisjoni töös osales Kaile Kabun, preemia pidulik üleandmine toimus Võro Instituudi Kreutzwaldi muuseumis.

T-1.5. Jätkatakse omavalitsustega koostööd vastsündinutele võrukeelsete kingituste jagamisel.

Kinkeraamatud Vana-Võromaal sündivatele lastele

Kinkeraamatu „Tsillokõsõn majan“ saavad kõik Vana-Võromaal sündivad lapsed. Kingitused antakse üle omavalitsuste lusikapidudel, kinkimist korraldab Triin Toom. 2023. aastaks raamatuid jätkus, aga 2024. aastal ilmub uus raamat koostöös Eesti Lastekirjanduse Keskuse ja kirjastusega Päike ja Pilv, kes korraldavad üle-eestilist Põlvepikuraamatu konkurssi. Konkursi žüriis osales Kaile Kabun, et leida võistlusele esitatud käsikirjade hulgast selline, mis sobib uueks kinkeraamatuks Vana-Võromaal sündivatele lastele. Võru Instituudi eksperdid valisid teise ringi pääsenud käsikirjade hulgast oma preemia vääriliseks Tiia ja Kersti Selli konkursitöö “Jänese sünnipäevakook”. Rainer Kuuba on autoritega raamatu väljaandmise kava arutanud ja esitanud ERKle Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest toetusetaotluse 1583 eurot.

Vastutav täitja Triin Toom.

T-1.6. Tehakse omavalitsustele ettepanek osaleda võru keele nädala jt ürituste ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Täpsustus: Võru keele nädala märgilised sündmusel igal aastal erinevas omavalitsuses, koostöös MTÜ-ga Võro Selts VKKF korraldatakse suveülikooli sündmusi igal aastal erinevas omavalitsuses jne.

Uma Pido eelsündmus – kultuuriorienteerumise mängupäevad. (ka T-2.9., T-4.6. ja T-4.8.)

Mängu ja liikumise kaudu tutvustatakse Vana-Võromaa kihelkondi, paikkonna kodu- ja kultuurilugu ning kutsutakse leidma loovalt lahendusi erinevate kogukonna väärtusi puudutavate situatsioonülesannete lahendamiseks. Igal mängupäeval õpitakse selgeks koos rahvaga üks selle kihelkonna laulumäng. Kultuuriorienteerumine “Lövvämi tii Umalõ Pido!õ!” toimub 2023. aasta augustist kuni 2024. aasta maikuuni, kokku 10 etappi. Etapid toimuvad kõigis Vana-Võromaa kihelkondades, Võru linnas ja sõpradest setode juures. 2023. aastal toimusid etapid Võru linnas (20.08), Vastseliinas (09.09), Lüllemäel (21.10), Antslas (11.11) ja Räpinas (09.12). Viiel etapil osales kokku 350 inimest. Võru ja Vastseliina etapil tervitas osalejaid *võro keele iistkõnõlõja* Hipp Saar.

Uma Pido kodulehel on toimunud etappide infomaterjalid ja läbiviijad <https://umapido.ee/tsiht/>.

Ürituse planeerimisse ja korraldusse on kaasatud Võru- ja Põlvamaa Spordiliidud, Orienteerumisklubi Võru, Põlva Kobras, OK Juku-Peedu, Tartu Ülikooli eetikakeskus ning laulumängude läbiviijana Meelika Hainsoo. Kaasatud on kohalikud rahvamajad ja isetegevuskollektiivid. Rajameistrid olid Sixten Sild Võrumaa ja Katrin Viilu Põlvamaa etapidel.

Sündmuse rahastus toimus Võro Selts VKKF kaudu, rahastust küsiti ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest, Eesti Rahvuskultuuri fondist, Antsla Vallavalitsusest, Võru vallavalitsusest ja Võru linnavalitsuselt. Räpina etapi kaasrahastaja oli OK Kobras ja Lüllemäe etapi kaasrahastaja OK Juku-Peedu.

Võru Instituudi töötajad olid abis etappide ettevalmistustes. Triin Toom aitas korralduslike teemadega (suhtles rahvamajade ja kollektiivi juhtide jmt). Mariko Faster tõlkis kõigi orienteerumisetappide punktide kultuuriloolise info ja luges sisse mänguülesanded. Kaile Kabun toimetas tekstid ja Urmas Kalla nõustas.

Vastutav täitja Merike Tigas, kaastäitja Triin Toom.

T-1.7. Tehakse omavalitsustele ettepanek, et igal koosolekul ja muudel kokkusaamistel räägitaks võru keelt.

Ettepaneku tegemise aega ja viisi tuleb kavandada ja kaaluda, et ettepanekul soovitud tulemus ning mõju oleks. Võimalik ühildamine Uma Leppe rakendusliku osaga.

T-1.8. Tehakse ettepanek, et igas Vanal-Võromaal koostatavas arengukavas ja teistes omavalitsuse strateegilistes dokumentides on läbiva teemana võru keele ja kultuuri hoidmine.

Esitatud kirjalikud ettepanekud Põlvamaa arengustrateegia 2035+ eelnõu täiendamiseks. Kiri 02.02.2023 SA Põlvamaa Arenduskeskusele. Suurema osa ettepanekutega ei arvestatud, aga mõnega vähemalt osaliselt ikka. Näiteks tegevussuuna 3.3 alla lisati lause „Kohalikku eripära (sh keelelist, ajaloolist, geograafilist) eksponeeritakse nii avalikus ruumis, infokanalites ja -materjalides kui ka üritustel“. Rainer Kuuba, Merike Tigas.

E-2. Kõikides Vana-Võromaa lasteaedades ja koolides õpitakse võru keelt.

T-2.1. Tehakse Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepanek võru keele õppimise toetamise rahastamise suurendamiseks.

18. mail käisid Ülle Kauksi ja Rainer Kuuba HTM-is kohtumas keelepoliitikaosakonna töötajatega, et arutada võru keele õpetamise võimalusi ja leida lahendusi kitsaskohtadele.

Võrukeelsed keelepesad eelkooliealistele lastele

Vana-Võromaa piires tegutseb kokku 30 lasteaeda, kus oleks võimalik võrukeelset päevahoidu rakendada.

01.01.23 seisuga oli võrukeelseid keelepesirühmi 13-s Vana-Võromaa lasteaias, kokku 16 rühma: Antsla Lusti LA, Hargla Kooli LA, Kuldre Kooli LA, Lasva LA, Orava Kooli LA, Põlva LA Mesimumm (2 rühma), Põlva LA Pihlapuu, Rõuge LA (2 rühma), Veriora LA, Võru LA Punamütsike, Võru LA Päkapiikk, Võru LA Sõleke (2 rühma) ja Väimela LA.

Lisaks oli kaasatud Parksepa LA muusikaõpetaja, kes õpetas muusikaringis võrukeelseid laule- ja laulumänge. Lasteaedades, kus töötavad keelepesa rühmad oli kokku 300 last ja 50 inimest, kes olid seotud võru keele õppega. Võru keele õpe toimus üks kord nädalas.

01.09.23 seisuga oli võrukeelseid keelepesirühmi 12-s Vana-Võromaa lasteaias, kokku 14 rühma: Antsla Lusti LA, Hargla Kooli LA, Kuldre Kooli LA, Lasva LA, Orava Kooli LA, Põlva LA Mesimumm, Põlva LA Pihlapuu, Rõuge LA (2 rühma), Veriora LA, Võru LA Päkapiikk, Võru LA Sõleke (2 rühma) ja Väimela LA.

Lisaks oli kaasatud Parksepa LA muusikaõpetaja, kes õpetas muusikaringis võrukeelseid laule- ja laulumänge. Lasteaedades, kus töötavad keelepesa rühmad oli kokku 240 last ja 40 inimest, kes olid seotud võru keele õppega. Võru keele õpe toimus üks kord nädalas.

Vastutav täitja Evely Haug, kaastäitja Triin Toom.

Võru keele ja kultuuri õpetamine Vana-Võromaa koolides

2023.aastal töötas Vana-Võromaal 30 kooli, neist kümnes jätkus ka sügispoolaastal võru keele ja kultuuri õppimine (Põlva Jakobi kool, Hargla kool, Lüllemäe kool, Kääpa kool, Varstu kool, Haanja kool, Mõniste kool, Vastseliina gümnaasium, Põlva kool, Rõuge kool), novembrist lisandus võrukeelne näitering Rõuge koolis. Võru keelt valikainena õpetati 24 klassi õpilastele, võrukeelseid ringe tegutses 4, alates novembrist 5. Õpperühmade arv ei ole selles vaates ülevaatlik, kuna mitmel juhul on tegemist liitklassidega või kogu kooliastmega. Täpsema pildi annab õpilaste ja tundide arvestus.

Kogu 2023.aasta jooksul anti Vana-Võromaa koolides 519 võrukeelset tundi, mida toetati ERKK „Võru keele ja kultuuri õpe Vana-Võromaa koolides ja lasteaedades“, ning 319 tundi Võro Instituudi omafinantseeringuga (neist Eesti Keele Instituudi projekti „Võru keele ja kultuuri õpe“, varasem HTMi toetus, toel 56 tundi).

Õpilasi nii võru keele kui valikaine rühmades 2023.aasta septembrist detsembrini ca 230, ringitundides osales 18 last.

ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest eraldati võrukeelse õppe rahastamiseks 9376 eurot. Vastutav täitja kuni 14. august 2023 oli Tiia Allas, alates 1. septembrist Kadri Ugur.

T-2.2. Tutvustatakse olemasolevaid õppematerjale lasteaedade ja koolide juhtidele ja õpetajatele.

Võru Instituudis asuvas keelepesa rändraamatukogus on võrukeelsed juturaamatud, õpperaamatud, sõnadega pildikaardid, õppemängud ja eriteemalised õppemapid. Olemasolev õppematerjal on mõeldud kasutamiseks võru keelt õpetavatele lasteaiasõpetajatele. Lisaks on olemas õpetajate endi tehtud võrukeelne õppematerjal (töölehed, näitemängud, laulud, hommikuringi tegevused, näpumängud, liisusalmid jne), mis on olemas igas keelepesa rühmas ja Võru Instituudis. Neid õppematerjale on aasta jooksul tutvustatud kõigile huvilistele ning jagatud keeleõppega seotud õpetajatele.

Vastutav täitja Evely Haug.

Võru keele ja kultuuri õpetajate töö koordineerimise (koolide külastamine, külalistundide andmine, kooli juhtkondadega kohtumine jms.) käigus tutvustatakse ka uusi õppematerjale.

Kevadpoolaastal kohtus Tiia Põlva Kooli ja Haanja Kooli juhtidega, sügisel nõustasime Rõuge Põhikooli, kuidas korraldada selles koolis võru keele õpet. Sügispoolaastal külastas Kadri Mõniste, Kääpa, Põlva ja Orava koole, kus koolijuhtide ja õpetajatega kõneldes joonistusid välja järgmised probleemid, millega aastal 2024 tuleb rinda pista:

- Väikekoolide tulevik on ebakindel. Mida vähemaks jääb õpilasi, seda enam tõmmatakse kokku ka õpetajate ametikohti. On mõistetav, kui koolid teevad valiku lähtuvalt õpilaste akadeemilistest vajadustest, ent võru keele ja kultuuri õpe võib seetõttu kannatada.
- Ilma Võro Instituudi vahendatud töötasudeta on väga raske võru keele õpetamist edendada.
- Keskealised ja nooremad õpetajad, kes võru keelt oskavad, vajavad innustamist ja julgustamist, et oma keelt ka teiste ainete õpetamisel kasutada.
- Koolipere omavaheline suhtlus võru keeles ei ole praegusel ajal tõenäoline.

Kuna Võrumaa Arenduskeskus algatas sügisel 2023 aasta projekti pärimusõppe arendamiseks, osutus otstarbekaks osaleda selles protsessis ning mitte korraldada õpetajatele mahukat täiendõpet, kuid aastal 2024 tuleb seda kindlasti teha. Tarvis on aktiivselt tegutseda uute võru keele õpetajate leidmiseks, kuna vanem põlvkond valmistub pensioneeruma.

Vastutavad täitjad Tiia Allas kuni 14.08, alates 01.09 Kadri Ugur.

„Võro keele opiraamatut“ esitlesid Kaile Kabun ja Mariko Faster võru keele nädalal Võru Kreutzwaldi Koolis. Osalesid kooli kolm 5. klassi, õpetajad ja koolijuhid.

T-2.3. Koostatakse uusi õppematerjale üldhariduse kõikidele vanuseastmetele.

Võrukeelsete lastelaulude salvestamine õppevahendiks keelepesarühmadele

Vana-Võromaa lasteaegade keelepesarühmade õpetajate ühisloominguna valminud laulikus "Keelepesälaulik. Latsilaulõ võro keelen" on võrukeelsed originaallaulud lastele ja need on kättesaadavad Võru Instituudi kodulehel ning alla laaditavad PDF formaadis. Olemasolevad laulud lauldi sisse ja salvestati ajavahemikus 1.01-25.05.2023. Laulude õppimise ja stuudios salvestamisega tegeles Tartus tegutsev Laulustuudio Laulupesa.

Salvestused tehtud kättesaadavaks kõigile huvilistele Instituudi kodulehel ja Youtube kanalil: https://www.youtube.com/watch?v=Lz2LsURfJbc&list=PL-0vG4pU-DzZfQ0FdsOCj6_aaliBtz8mT

Rahastus: ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 4000 eurot. Vastutav täitja Evely Haug.

Raamat "Keelepesätsirgu jutu"

Triinu Laane raamatu "Keelepesätsirgu jutu" käsikiri valmis aasta jooksul, olemas on trükikõlbulik fail, mis ootab trükkimist raamatuks. Trükiraha on taotletud Vana-Võromaa pärimuskultuuri programmist ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 1057 eurot

Vastutav täitja Mariko Faster.

Keelepesa seinakalender 2024

Koostöös keelepesarühmadega valmis 2024. aasta seinakalender. Lapsed joonistasid iga kalendrikuu kohta pildi ja õpetajad tegid juurde väikese luuletuse. Kalendrid (40 tk) said kõik keelepesarühmad, piltide autorid (lapsed) ja juhendajad. KP seinakalender on kasutuses õppematerjalina. Rahastus: ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest (KP koolitusprojekt) 268 eurot.

Vastutav täitja Evely Haug.

Piltsõnastu 3. osa väljaandmine

Piltsõnastud on võru keele ja kultuuri õppimisel heaks toeks, õpetajad ning ka laste vanemad hindavad piltsõnastuid kõrgelt. Koostatud on järg kahele eelnenud sõnastule. 2023. a mais ilmus piltsõnastu trükist, esitlused toimusid igas keelepesarühmas, kus olid lasteaija lõpetajad. Õpetajad ning teised huvilised said osaleda Karilatsi muuseumis 6.juunil toimunud esitlusel.

Toetust trükkimiseks on saadud ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri meetmest 1460 eurot.

Vastutavad täitjad Evely Haug, Triin Toom ja Mariko Faster.

Võro keele opiraamat. Edimäsele kooliastmõlõ.

2023. aasta novembri alguses (võru keele nädalal) ilmus trükist esimesele kooliastmele mõeldud "Võro keele opiraamat" (110 lk). Autorid Tiia Allas, Mariko Faster ja Kaile Kabun. Raamatu trükiks andis raha Eesti Kultuurkapital (rahvakultuuri sihtkapital 1000 ja Võrumaa ekspertgrupp 500 eurot). Raamat ilmus tiraažis 700 ja see sai aasta lõpuks otsa. Kavas on tellida kordustrükk.

Vastutav täitja Kaile Kabun, kaastäitjad Tiia Allas ja Mariko Faster.

„Võromaa kodulugu“ õpperaamatule töölehtede toimetamine

Õpiku "Võromaa kodulugu" juurde Nele Reimanni poolt tehtud töölehtede toimetamine ja digitaalseks kogumikuks koondamine. Töö käigus selgus, et töölehed on praegusaja õpilaste võru keele mõistmise taset arvestades liiga keerulised ja tekstimahukad. Töölehti tuleb sihtrühmi silmas pidades ümber teha. 2023.aasta jooksul jõudis Kadri tegelda ca 10 töölehega, millest töö käigus sai 25 töölehte. 2024. aastasse on planeeritud töölehtede diferentseerimine eri vanuses õpilaste jaoks, ning avaldamine.

Vastutavad täitjad Tiia Allas kuni 14.08, alates 01.09 Kadri Ugur, kaastäitja Kaile Kabun.

Õppematerjalide avaldamine digiõppekeskkonnas opiq.ee

2023. aastal õpikeskkonda õppematerjale ei lisatud. Plaanis olnud Vana-Võromaa kodulooõpiku (autor Nele Reimann) materjali (õpikutekst + ülesanded) avaldamine ootab kõikide töölehtede ümber toimetamist, mis osutus mahukamaks esmalt plaanitust. Vastutava täitja töölt lahkumine jättis seisma ka järgmiste õpimaterjalide ettevalmistamise e-keskkonda ülespanekuks.

Vastutav täitja Triin Nagel.

Võru keele iseseisva keeleõppe kursuse lehekülje loomine

Helen Plado, Sulev Iva, Janek Vaab ja Eva Saar koostasid keeleõppematerjale, mis on plaanis üles panna Tartu Ülikooli veebiplatvormile.

T-2.4. Jätkatakse lasteaedade ja koolide õpetajate täienduskoolituse korraldamist võru keelest ja kultuurist. Keelepesade õpetajate täiendkoolitus ja õppereisid

Täiendkoolitusi tehakse võru keelt õpetavatele Vana-Võromaa keelepesade lasteaiaõpetajatele, muusikaõpetajatele, õpetajaabidele ning võru keele õpetamisest huvitunud kooliõpetajatele. Täiendkoolituste läbiviimise eesmärgiks on tagada õpetajatele parem keeleoskus ja paremad teadmised võru kultuurist. Koolituspäeval ja kodutöödena luuakse uusi vajalikke õppematerjale ning õppevahendeid võru keele õppeks keelepesas. Aasta jooksul oli planeeritud 9 koolituspäeva, toimus aga 8 (üks õppereis jäi ära rahaliste võimaluste puudumisel). Koolituspäevad Võro Instituudis: 02.veebr, 04. märts, 1. aprill, 15. aprill, 23. sept, 18. nov; koolituspäev Karilatsi Vabaõhumuuseumis oli 6. juunil ja 12.-13. oktoobril toimus õppereis Noarootsi ja Vormsile. Toetus koolitusprogrammide ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 3000 eurot. Vastutavad täitjad Evely Haug ja Triin Toom, kaastäitja Mariko Faster.

Võru keele ja kultuuri õpetajate koolituspäevad

Toimusid kahel korral, 28. veebruaril ja 21. sept Võro Instituudis.

Vastutav täitja Tiia Allas, Kadri Ugur, kaastäitjad Kaile Kabun ja Triin Nagel.

T-2.5. Omavalitsuste haridusnõunikele ning lasteaedade ja koolide juhtidele korraldatakse regulaarseid kokkusaamisi võru kultuuri tutvustamiseks.

Täpsustus: Luuakse võru keele ja kultuuri tutvustamise pilootrühm, mis töötab põhimõtted ja tegevused välja ning laiendab neid.

T-2.6. Uuendatakse näidisainekava kooli õppekavas võru keele ja kultuuri käsitlemiseks ning tutvustatakse seda haridusjuhtidele ja õpetajatele.

Alustatud on seniste võru keele ja kultuuri raamõppekavade uuendamisega. Kuna 2023.a. teises pooles olid koolid hõivatud uue riikliku õppekava kohaselt oma kooli õppekava arendamisega, jätkus vaid mõnes koolis energiat kirjutada kooli õppekavasse ka võru keele ja kultuuri osa (nt Võro Kreutzwaldi kool).

Vastutav täitja Tiia Allas.

T-2.7. Selgitatakse eeliseid, mille toob võru keele ja kultuuri tundmine karjääri kujundamisele.**T-2.8. Korraldatakse võru keelt ja kultuuri tutvustavaid koolituspäevi lapsevanematele.**

Võru keele ja kultuuriga seonduvaid keelepesa tegemisi tutvustab Evely Haug lasteaedades lastevanemate koosolekutel, erinevatel üritustel ning meedia kaudu.

T-2.9. Korraldatakse sündmusi (ekskursioonid, matkad, koosviibimised jne) eri kihelkondade laste ja noorte omavahelise suhtlemise soodustamiseks.„Mino Võromaa“ 36. kirjatööde võistlus

Toimus „Mino Võromaa“ 36. võrukeelsete kirjatööde võistlus, tähtaeg oli 5.03.2023. Võistlusele esitati 43 kirjatööd kümnest Vana-Võromaa koolist ja Tallinnast. Paremaid kirjutajaid tunnustati 18. mail Sännas toimunud Juhan Jaigi võrukeelsel jutupäeval. Raha auhindade tarvis eraldas ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 500 eurot. Paremad tööd on üleval Võro Instituudi kodulehel.

Vastutav täitja Kaile Kabun, kaastäitja Tiia Allas.

Võrukeelne mälumäng põhikooli vanema astme õpilastele

Õpilastele mõeldud võrukeelne mälumäng toimus 23. märtsil Võru Instituudis. Sihtrühm oli põhikooli vanema astme õpilased. Viktoriini teema: võrokesed, võru keel ja kultuur. Osales kuus kolmeliikmelist võistkonda viiest koolist.

Vastutav täitja Kaile Kabun, kaastäitja Tiia Allas, Evely Haug.

Juhan Jaigi nimelise IV võrukeelse jutuvestmispäev

Sündmus toimus 18. mail Sanna kultuurimõisas. Osalejaid oli kaheksast Vana-Võromaa lasteaiast ja koolist. Etteasteid oli 12. Toetas Kultuurkapitali Võrumaa ekspertgrupp 350 euroga.

Vastutav täitja Tiia Allas, kaastäitjad Kaile Kabun, Evely Haug.

Võru keele laagrid lastele Mõniste Talurahvamuuseumis ja Karilatsi Vabaõhumuuseumis

Vana-Võromaa muuseumides toimus 2023. a suvel kaks laagrivahetust: I vahetus 3.-5. juuli 2023 Mõniste Talurahvamuuseumis ja 1.-3. august 2023. Karilatsi Vabaõhumuuseumis. Laagrites osalesid 7-13 a vanused lapsed, mõlemas vahetuses oli 20 last. Laagritesse olid kaasatud erinevad õpetajad ja tegevusjuhid Vanalt-Võromaalt, sh ka instituudist (tegevustunde viisid läbi Evely Haug, Külli Eichenbaum).

Laagrite toimumist toetasid ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 2500 eurot, Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapital 500 eurot, Põlvamaa ekspertgrupp 300 ja Võrumaa ekspertgrupp 356 euroga.

Vastutavad täitjad Airi Rüütli ja Maris Veski, kaastäitja Evely Haug.

Võru II kirjandustänav: ajarännak

Kirjandustänav sündmuse asemel toimus 18. augustil Kreutzwaldi muuseumi õues etendus-ajarännak ajaloo huvilistele. Meenutati Kreutzwaldi ja talle külla tulnud Lydia Koidula kohtumist. Merike Tigas, Urmas Kalla ja Tiia Allas olid laulupidude töötoa arutelude algatajad.

Vastutavad täitjad Aimi Hollo ja Tiia Allas.

Võru keeles ettelugemise päev „Kullõ, ma loe sullõ!”

Võru keele nädala ürituste seas oli 9. novembril kolmeteistkümnendat korda kavas võru keeles ettelugemise päev „Kullõ, ma loe sullõ!”. Päev toimus Võru Instituudis. Osales 23 õpilast seitsmest Vana-Võromaa koolist.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

E-3. Igas Vana-Võromaa kihelkonnas on loodud vähemalt üks võrukeelne lasteaiarühm.

T-3.1. Korraldatakse kogemusseminare heade näidete tutvustamiseks.

T-3.2. Jätkatakse osalemist omavalitsuste ja lasteaedade üritustel ning koosolekutel veenmaks võru keele oskuse vajalikkuses.

Keelepesade tugiõpetaja Evely Haug võttis osa keelepesarühmade õppekäikudest, muuseumitundidest ning lasteaedade üritustest (emakeelepäev, võru keele nädal, kooliminejate lõpupäevad).

Evar Saar osaleb Võru valla haridus, kultuuri- ja spordikomisjonis, on seal aasta jooksul võrukeelse lasteaiarühma ideed tutvustanud ja mõttele toetust leidnud, sisuliselt oleks realistlik valla ühes lasteaias üks täielikult võrukeelne rühm perede jaoks välja pakkuda kui äge ja kordumatu alternatiiv.

T-3.3. Tehakse ettepanek Haridus- ja Teadusministeeriumile toetada võrukeelsete lasteaiarühmade tegevust.

T-3.4. Jätkatakse lasteaedade innustamist auhindade, õppematerjalide jms väljaandmisega.

Õppematerjalide väljaandmine (vt ka T-2.3.)

Töös oli piltsõnastiku 3. osa ja Triinu Laane „Keelepesätsirgu jutu“ väljaandmine. Õpetajad tõlgivad ja instituudi spetsialistid toimetavad eestikeelsete lasteraamatute tõlkeid õppematerjaliks keelepesarühmadele (sel aastal Piret Raua „Teistmoodi printsessi lood“ ja Kristiina Kassi „Kasper ja viis tarka kassi“).

Anti välja keelepesakalender 2024.

Vastutavad täitjad Mariko Faster, Triin Toom.

Keelepesade õpetajate innustamine ja tunnustamine

- Igapäevases suhtluses õpetajatega selgitas tugiõpetaja Evelyn välja vajadused ja soovid seoses keeleõppega (raamatud, õppematerjalid, auhinnad üritustel). Vajalikud olemasolevad õppematerjalid on õpetajatele saadetud meili teel, rändraamatukogus olevad raamatud, mängud ja õppemapid viis ise kohale. Uute

vajaduspõhiste õppematerjalide väljaselgitamine toimus ühiselt koos keelepasaõpetajatega.

- Kõik keelepesarühmad ja sealsed õpetajad said õppevahendiks uue „Tähekesse“, „Keelepesakallõndri 2024“, „Piltsõnastu latsilõ 3“ ja opilehe „Putuga“.
- Uueks õppevahendiks on ka 16 võrukeelset studiosalvestusega lastelaulu, mida saavad kasutada kõik huvilised.
- Võru keele nädala raames said lasteaiad võrukeelseid raamatuid, mida jagati auhindadeks ja kingitusteks erinevate mängude, viktoriinide ning ristsõnade lahendamisel.
- Lasteaiarühmad, kus toimus keeleõpe, said käia Vana-Võromaa muuseumites ja osaleda õppeprogrammides tasuta.
- Õppeaasta lõpus (juunis) toimus keelepasa tunnustusüritus, kus tehti kokkuvõte möödunud õppeaastast ja tänati õpetajaid ja lasteaedu. Kõik lasteaiad (13), kus õpetatakse võru keelt, said VI tänukirja. Kõik koolitusel osalejad (39) said koolitustõendi, mis kajastab nende koolitustest ja muudest tegevustest osavõttu ajavahemikus septembrist 2022 kuni juunini 2023. Õpetajad, kes on tegelenud keele õppega kümme aastat (6), said HTMist tänukirja ja VI poolt meene (keelepasa kruus).

Vastutav täitja keelepasa tugiõpetaja Evely Haug.

T-3.5. Korraldatakse omavalitsusjuhtidele ja haridusjuhtidele arutelukoosolekuid võru keele ja kultuuri hoidmisest lasteaedades.

T-3.6. Jätkatakse võru keelepasa arengukava (<https://wi.ee/wp-content/uploads/2020/04/Keelepasa-arengukava-2020-2030-1.pdf>) tegevustega keelepasa arengukava eesmärkide saavutamiseks.

- Eesmärk oli seniste keelepasa (16 rühma) hoidmine ning võrukeelsete päevade arvu suurendamine neis. Tegelikult jäi aga rühmi vähemaks (14) ja uusi huvilisi juurde ei tulnud. Põhjuseks on vananevad töötajad (pensionile minejad) ning uute inimeste vähene huvi ja võru keele oskus.
- Instituudipoolne tugiõpetaja käis igapäevaselt lasteaedades, kus töötavad keelepasa, olles õpetajatele igakülgselt abiks. Õpetajate suunamise ja abistamisele kõrval täiendas ta ka õppevahendeid ja selgitas välja õpetajatele täiendkoolituse vajadusi.
- Evely suhtles lasteaedadega, kus veel ei tööta keelepasa ning tutvustas keelekümblusmetoodikal põhinevat keelepasa tööd. Kahjuks ei ole praegu uusi huvilisi. Puudub võru keelt oskavate õpetajate huvi või on pädevate õpetajate puudus.
- Sügisel 2023 liitus Võru keelepasa Laimjala Kool Saaremaalt, eesmärgiga luua enda kooli/lasteaeda oma keelepasa. Nende sõpruslasteaiaks sai Võru LA Päkapiikk, kellega jagatakse kogemusi, töökorraldust, õppematerjale ning tulevasi koostöövõimalusi.
- Jätkus keelepasa tööde ja -tegemiste tutvustamine ja kajastamine ajakirjanduses, muus meedias ja Võru Instituudi kodulehel:

Eesti Rahvakultuuri aastaraamat 2023

Artikkel: Võrukeelsete lastelaulude kontsert „Pesäst vällä“ oli pika teekonna ilus lõpp, autor Evely Haug

Võru Valla Teataja (november 2023) Väimela lasteaias Rukkilill tähistati võru keele nädalat, autor

Väimela lasteaias Rukkilill keelepasa õpetaja Maivi Potter; Traditsioon: võru keele nädal Orava koolis, aitor Ene Säinast

<https://voruvald.ee/documents/17893463/35866149/Detsembri+Teataja+2023.pdf/0181540d-c67d-429f-8f7e-c637997da40f>

Võru Linna Leht (november 2023) Juubeliaasta avaunderitus Sõlekese lasteaias, autor Sõlekese lasteaias õpetaja Maia Päevalill

<https://digileht.vorumaateataja.ee/arhiiv/voru-linna-leht/1865-voru-linna-leht-november-2023>

Põlva Teataja (november 2023) Mesimõmu majan peetas võro kiilt avvu seen, autorid on

keelepasaõppaja Lea Hallap, Piret Paap ja Inge Torop

https://www.polva.ee/documents/17842760/36486215/november2023_veebi.pdf/93cbb611-9bc1-463b-9eff-58860997be3d

Uma Leht (19.10.2023) Keelepasaõppaja Võro ja Põlva maakunnast käve opireisil Vormsil ja Noaroodsin

<https://umaleht.ee/article/keelepasaoppaja-voro-ja-polva-maakunnast-kave-opireisil-vormsil-ja-noaroodsin/>

Keelepasa ettevõtmised 2023 aastal:

“Sannaga sõbras” aprill 2023

Seoses sauna-aasta teemaga viis Evely igas keelepasa rühmas läbi saunateemalise töötoa, kus tutvustas lastele saunateemalisi sõnu, asju ja tegevusi.

Kooliminejate laste meelepidamine mai 2023

Lõbus ja mänguline päev lastele, kes on käinud keelepessa rühmas ja sügisel alustasid kooliteed (~ 100 last). Kõigile lastele kingiti piltsõnastu.

Võrukeelsete lastelaulude esitluskontsert mai 2023

Valminud võrukeelsete lastelaulude esitluskontsert toimus 28.05.23 Karilatsi Vabaõhumuuseumis. Kontserdil osalesid laulude autorid, keelepesarühmade õpetajad ja lapsed. Samuti lapsevanemad, vanavanemad, pereliikmed, sõbrad, tuttavad ja teised võru keele huvilised. Laule esitasid Tartu laulustuudio Laulupesa lapsed (260), keda juhendasid nende õpetajad. Tänutäheks kinkis Võru Instituut kõigile laulude autoritele Jaan Kaplinski raamatu „Kultuurist väläh om hää olla“. Laulupesa laululapsed, nende õpetajad, instrumentaalbändi muusikud ja teised esinejad said kingiks erinevaid võrukeelseid raamatuid.

„Olõ terve“ oktoober 2023

Seoses teema aastaga 2023, mis oli ka liikumisele pühendatud aasta, toimus igas keelepesarühmas Eveli juhatamisel töötuba, kus kõneldi lastega kehast, südamest, terveks olemisest ning tehti ka harjutusi.

Võru keele nädal november 2023

Võru keele nädala raames toimusid lasteaedades üritused kogu kuu jooksul. Keelepesarühma õpetajad tutvustasid mängude, juttude, laulude ja näitemängude abil võru keelt teistele rühmadele ja ühisüritustel lastevanematele. Võru keele nädala raames käis Evely kuu jooksul kõigis keelepessa rühmades ja aitas läbi viia tegevusi vastavalt vajadusele.

Jõulutsõõr keelepessa rühmades detsember 2023

Detsembri kahel esimesel nädalal käis Evely keelepessades jõuluteemalise programmiga, tutvustades lastele jõulukombeid ja tegevusi. Iga rühma sai kingituseks KP kalendri ja Võro-Seto tähtraamatu.

Vastutav täitja Evely Haug, kaastäitja Triin Toom.

E-4. Peredel on võimalik igapäevaelus igas olukorras võru keelt kasutada.**T-4.1. Täiendatakse ja tutvustatakse veebilehte *helüait.ee*.**

2023. aastal lisati Helüaita koostöös TÜ eetikakeskusega 5 loengut rubriigis „Tiidusjutt“ (<https://xn--helait-5ya.ee/tiidusjutt/>), neist üks seto ja üks kodavere keeles (ülejäänud võrukeelsed, neist ühe autor on Helen Plado). Sulev Iva oli tekstide toimetaja.

Tavapärase tööna lisati aasta esimesel poolel veel lastele mõeldud „Ekekuu“ ning Ere Kürsa luulekogu „Taivast ja tuulõst“. Kadri Ugur tõlkis, salvestas ja pani üles Heiki Vilepi „Unõ-Mati häüsütu“, mille avalikuks tegemine oli osa võru keele nädala tegemistest. Helüaita on tutvustatud Vastseliina Gümnaasiumi õpilastele ja õpetajatele, aga ka laiemale publikule Võrumaa haridusfestil ning sotsiaalmeedia kanalites.

Võru keele nädala puhul valisid ERRi Lasteekraan.ee tegijad meie Helüaidast välja 7 raamatut ja need said kuulatavaks ka selle kanali kaudu (koos viitega Võru Instituudile ja Helüaidale): <https://lasteekraan.err.ee/vorukeelsed-jarjejutud> Nii et loodetavasti on need võrukeelsed audioraamatud jõudnud nüüd palju suurema hulga kuulajateni ning koos sellega ka teadmine veebilehest helüait.ee. (vt ka T-4.3)

Vastutav täitja kuni 14.07 Triin Nagel, alates 1.09. Kadri Ugur.

T-4.2. Korraldatakse võru keele täienduskoolitusi teenindajatele ja huvilistele.Võru keele kursused

- Kevadel toimus kümne osalejaga võru keele algkursus Võru Instituudis. Õpetas Sulev Iva.
- Sügisel toimus kaheksa osalejaga võru keele järgkursus Võru Instituudis. Õpetas Sulev Iva.
- Septembris sai läbi viidud võru keele uue sõnavara koolitus kooliõpetajatele ja samalaadne koolitus keelepessaõpetajatele. Õpetas Sulev Iva.
- Aprillist aasta lõpuni toimus võru keele vestluskursus Antslas. Osalejaid käis sealt läbi kokku 12. Võru keele tunnid Antsla kultuurikeskuses toimusid: 27. aprill, 15. mai, 22. mai, 29. mai, 6. juuni, 6. nov, 13. nov, 20. nov, 27. nov, 4. dets. Õpetas Mariko Faster.

Varstu kursus ei realiseerunud plaanitud kujul.

T-4.3. Jätkatakse koostööd ERR jt meediakanalitega võrukeelsete saadete tootmise ja levitamise edendamiseks.

Võrukeelsed multifilmid

Eesmärgiks oli jätkata projektiga, millega anda lastevanematele võimalus muuta digiteleviisioonis näidatavate multifilmide keel võru keeleks, et lastel oleks võimalik meeldivalt aega viites kuulata ja koos sellega õppida võru keelt. 2023. aastal tõlgiti ja helindati koostöös telekanalitega KidzoneTV ja KidzoneMini animasarja "Edmond & Lucy" sarja esimesed 20 osa, kokku 240 minutit ehk 4 tundi. Koos varasematel aastatel võrukeelseks helindatud multifilmidele ("Põrsas Peppa" 5. ja 6. hooaeg, "Thomas ja sõbrad" 23. hooaeg, "Blinky Bill" 1. ja 2. hooaeg) on koos 2023. aastal helindatud multikatele nüüd olemas kokku peaaegu 24 tundi võrukeelseid erinevaid multifilme, mida digiteleviisiooni võimalusi kasutades eri aegadel vaadata. Projektile on antud toetust Vana-Võromaa pärimuskultuuri meetmest 1500 eurot. Vastutav täitja Rainer Kuuba, tõlkija Mariko Faster.

Võru keele nädalaga seoses kajastused meedias

26.10.23 Lõunaleht – Näitame koos Mustmaa Ulviga hea tuju keelt

<http://www.lounaleht.ee/?page=1&id=36530>

2.11.2023 LõunaLent – Jüvä Sullöv ehk Kuidas hõkk arvutisse ja arvutist välja saab

<http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=36565>

2.11.2023 Uma Leht – Õkva tulõ võro keele nätäl <https://umaleht.ee/article/okva-tulo-voro-keele-natal>

ERRi veebikanalis Jupiter olid võrukeelsed saated eraldi välja toodud <https://jupiter.err.ee/voro-keele-nadal> ning neile lisaks veel 7 võrukeelset auditraamatut lastele <https://lastekraan.err.ee/vorukeelsed-jarjejutud> (vt ka T-4.1).

Kidzone Mini kanalil näidati just sellel nädalal uuesti Põrsas Pepa võrukeelseid multikaid

6.11 ERRi AK ilmateade osaliselt võru keeles.

9.11. ERR Terevisioonis arvasid saatejuhid ära võrukeelseid lauseid,

<https://etv.err.ee/1609145906/terevisioon>

9.11. ERR Terevisioonis kandis saatejuht pluusi kirjaga "Kõnõlõ võro kiilt!"

<https://etv.err.ee/1609145909/terevisioon>

8.11 Vikerraadios Andres Oja. <https://vikerraadio.err.ee/1609144574/andres-oja-kulas-on-johanna-kristina-ja-kaido-kaha>

9.11 Vikerraadios Andres Oja. <https://vikerraadio.err.ee/1609146767/andres-oja-tonis-magi-ja-anna-hints>

9.11 AK uudis opiraamatust: <https://www.err.ee/1609160458/vorokesed-soovivad-uee-opikuga-voru-keelt-lastele-lahemale-tuua>; Vikerraadios <https://vikerraadio.err.ee/1609146512/kultuuriuudised>

9.11.23 Lõunaleht – Kaha Kaido vanaema keel ei ole tüli, vaid tulu

<http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=36594>

10.11 Vikerraadios Owe Peterselli show <https://vikerraadio.err.ee/1609147868/owe-peterselli-show-kulas-on-priit-pajusaar>

T-4.4. Innustatakse rahvateatreid jt loomingus võru keelt kasutama.

T-4.5. Jätkatakse võrukeelsete raamatute koostamist ja kirjastamist.

Jaan Kaplinski kogumik „Kultuurist väläh om hää olla. Võromaiseid lugusid ja luuletusi“.

Raamat ilmus aprillis, maht 360 lk. Toimetajad Öne Kepp ja Tiia Allas. Raamatu esitlused korraldamisel Põlvas (9. mail) ja Tallinnas. Toetused trükiks: ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri meetmest 1300 eurot ja Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapital 1593 eurot.

Vastutav täitja Tiia Allas, kaastäitja Kaile Kabun.

Võrukeelsete muinasjutukogude koostamine

Koostöös Eesti Rahvaluule Arhiiviga oli plaanis jõuda aasta lõpuks trükivalmis võrukeelsete imemuinasjuttude antoloogia käsikiri, kuid selle eesmärgini ei jõutud. Muinasjuttude tekstid on toimetatud ühtsesse võru kirjaviisi. Kõige aeganõudvam oli keelekogude põhjal kontrollida piirkondlikke sõnakujusid, et asendada üleskirjutustes esinevaid tartu kirjakeelest pärinevaid või lihtsalt puudulikus kirjaviisis vorme. Aasta lõpuks on jäänud üles mitmeid raamatu keelise vormistamise veel otsustamata küsimusi, mis tuleb koos Sulev Ivaga läbi arutada. Toimetamise käigus on ilmnenud hulk seletust vajavaid sõnu ning kogutud tähelepanekuid üleskirjutajate kirjaviisi kohta. Muinasjuttude levikut ja võromaist omapära kirjeldavad kommentaarid (autor Mairi Kaasik) on veel pooleli.

Vastutav täitja Urmas Kalla.

Seinakalendrid 2024

Koostasime võro- ja eestikeelse seinakalendri põhja, kus on ära märgitud tähtpäevad ning iga kuu juures üks võrukeelne ütlemine või vanasõna. Ühe kuu vaatega 12 pildiga kalendrid tehti kahel erineval teemal – „Võrokeste kultuuririkkus“ ning „Juurte juurde“, lisaks veel erikalender keelepeseadele.

Kultuuririkkuse teemakalendris on igal kuul pildi ja lühikese pärimustekstiga esitletud üht võrokeste kultuuririkkust, mille kohta on pikemalt lugeda-vaadata Eesti vaimse kultuuripärandi nimistust Eesti Rahvakultuuri Keskuse kodulehel: <https://rahvakultuur.ee/vkp/nimistu/>. Kalendri koostas ja toimetas Külli Eichenbaum.

„**Juurte juurde**“ kalendris on piltideks valik Vana-Võromaa Muuseumide kogudes olevatest fotodest, mis kajastavad siinsete inimeste igapäevatoimetusi läbi aegade. Kalendri koostas ja toimetas Kersti Liloson.

Keelepesa kalendri pildid joonistasid keelepeseade lapsed, toimetas Evelyn Haug.

Kokku tehti 429 kalendrit, sh müügiks ja koostööpartneritele tänukingitusteks ning asutusesiseseks kasutamiseks. Tuuli Abel tegeles müügikorraldusega.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitjad Kaile Kabun, Külli Eichenbaum.

T-4.6. Jätkatakse võrukeelsete laulude, sh koorilaulude loomise toetamist ja julgustatakse nende laulude võtmist oma repertuaari.

Uma Pido noodiraamatute koostamine ja väljaandmine

Kevadel sai valmis 6. Uma Pido lauluvihk. Noodivihikus on 30 võrukeelset laulu. Laule on kõigile kooriliikidele (MUK, POK, LAK, NAK, MEK, SEK) ja mõned Vana-Võromaa laulumängud. Peole registreerus väga palju koore, mistõttu tehti noodiraamatutele kaks lisatrükki. Noodivihikuid trükiti kokku 3700 eksemplari. Noodivihiku keeleteometaja oli Mariko Faster, kaasa aitas Urmas Kalla

Rahastus oli Võro Selts VKKF kaudu. Rahalised toetajad ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meede, Eesti Kultuurkapital, Põlvamaa Omavalitsuste Liit, Võrumaa Arenduskeskus, Võru Vallavalitsus.

Vastutav täitja Merike Tigas.

T-4.7. Soovitatakse omavalitsustel lisada veebilehele võrukeelset teavet ning aidatakse seda koostada.

Püüame seda liita Uma Leppe protsessi ja pidevasse igapäevasesse suhtlusesse omavalitsustega, aga 2023. aastal spetsiaalselt sellega eraldi ei tegeldud.

T-4.8. Innustatakse ürituste korraldajaid ja ettevõtjaid kasutama võru keelt.

Võro keele iistkõnõlõja

Võro keele kõnelemisele annavad järjepidevalt hoogu erinevad tuntud võrokesed, pidades kaks kuud eestkõneleja ametit ja kutsudes oma eeskujuga üles võrokesi võru keelt avalikus ruumis julgelt kõnelema. Eestkõnelejate tegemisi kajastatakse FB lehel “Võro keele iistkõnõlõja” ning teavet levitatakse võimalikult laialdaselt. 2023. aastal olid selles ametis:

- Eda Veeroja (jaanuar-veebruar), sauna aasta avamine ja hooandmine.
- Ülle Kauksi (märts-aprill), Võrokeste Kongressi korraldamine.
- Ere Kürsa (mai-juuni), luuleblogi loomine, lasteaedade ning koolide külastamine, oma loomingu tutvustamine.
- Hipp Saar (juuli-august), Vana-Võromaa kihelkondade tutvustus Tik-Toki kanalis.
- Marje Mürk (september-november), alustati võrukeelse seeneterminoloogia läbivaatamist.
- Marju Lepsson (dets-veebruar 2024)

Vastutav täitja Triin Toom.

Võro keele nädal 6.-12.11.2023

Nädal on ellu kutsutud, et pöörata tähelepanu võro keele ja innustada võro keele oskajaid seda igapäevaselt kasutama. Nädala jooksul toimusid mitmed kampaaniad ja sündmused:

Keelekohvikud Võro Instituudis: 08.11 värsikohvikus esitles Hänilane oma uut luuekogu “Tõsõ mu maailman” ning Urmas Kalla rääkis luule rütmidest ning kujunditest, 09.11 kõneldi Sulev Iva eestvõtmisel sõnaloomest võro keeles. 7. 11 oli Tartus noorte võrokeste korraldatud keelekohvik.

Võrukeelsed hommikused **jututunnid** toimusid 06.-10.11 Võro Instituudis. Kooli- ja lasteaiälapsed said kuulata lugusid ja mängida ringmänge. Jututunde viisid läbi Kersti Kamberg ja Silvi Jansons. Osales 230 last.

06.11 avati Instituudis võro keele **iistkõnõlõjate šaržide näitus**, kunstnik Kristjan Lume.

07.11 toimus instituudi saalis võrukeelne ja -meelne **mälumäng**, osales 9 meeskonda üle Vana- Võromaa.

Toimus neljas **agendikampaania** „*Kiil suust vällä!*“ ja **bingomäng** „Võrokõsõ välläkutsõ“.

Valmis **videoklipp** „Kõnõlõ võro kiilt“ (<https://www.youtube.com/watch?v=jg416dU5mjc>), mida esitati ekraanidel Võru Maksimarketis ja bussijaamas. Poodidele koostati võrukeelsete lugude **muusikalist**, seda esitati suuremates poodides üle Vana-Võromaa.

Esitleti uut võrukeelset **opiraamatut** ja „**Tähekest**“, mida kingiti kõigile Vana-Võromaa koolide võru keele õppijatele ja 1. klassi õpilastele.

Koolid ja lasteaiad osalesid nimetatud kampaanias, aga korraldasid ka ise oma majas sündmusi.

Rahapuudusel tuli ära jätta Karilatsi muuseumis toimuma plaanitud „Võro keele ja kultuuri üü“.

Toetust võru keele nädalaks taotleti ERKK Vana-Võromaa toetusmeetmest 4600 eurot, eraldati 2000 eurot.

Vastutav täitja Triin Toom.

Rahvusvaheline tantsupäev 29. aprillil Rāpinā vallas Külade tammikus: Urmas Kalla võttis eest võrukeelsete rahvalaulude laulmist, Võukülä ohvrikivi juures esitas kohaliku kirjamehe Jaan Sibula (Ivan Narodny) loodud võrokeelseid regivärsse.

T-4.9. Nõustatakse kohanimede valimisel eelistama võrukeelseid nimesid.

Kohanimede alane nõustamine

Pikaajaline jooksev nõustamistegevus jätkus, registreeritud on 11 kirjalikku nõustamist. Instituudi poolsetes soovitusel on võrukeelsed nimekujud esikohal, kuid peamine eesmärk igas üksikjuhtumisel on ajalooliselt väärtusliku nime päästmine või ennistamine. Vastutav täitja Evar Saar.

E-5. Teadusuuringud hõlmavad võru kultuuri kõiki valdkondi.

T-5.1. Õpetajate ja õppijate toetamiseks sõnastatakse ja kirjeldatakse võru keele grammatika.

Võru keele grammatikaõpiku koostamine

Grammatikaõpiku koostamine täiskasvanutele. Helen Plado jätkas käsikirja koostamist. 2023. aasta lõpuks on lõpetatud liitsõnamoodustuse osa ja lauseõpetusest on kirjeldatud fraasistruktuur, lause põhitüübid, lausete kommuikatiivsed tüübid, öeldisega seotud küsimused, liitlausetest on kirjeldatud rindlause. Helen Plado poolt ettevalmistatud materjalid arutati läbi grammatika töörühmas, mille koosolekud olid 18. jaan, 22. veebr, 15. märts, 12. aprill, 3. mai, 24. mai, 14. juuni, 28. aug, 25. sept, 16. okt, 6. nov. Grammatika töörühma kuuluvad Võru Instituudi töötajatest Külli Eichenbaum, Mariko Faster, Sulev Iva, Urmas Kalla, Evar Saar ja Rainer Kuuba. Väljastpoolt Võru Instituuti osalevad töörühma töös Kaido Kama, Indrek Park ja Nele Reimann. Vastutav täitja Helen Plado.

T-5.2. Rakendusuuringute kavandamine ja läbiviimine arhiivides jt kogudes oleva teabe alusel. (Muinasjutud, rahvariided, toidupärandid, rahvalaulud, saunapärimus jms)

Võru keelevaramu täiendamine arhiivide materjalide läbitöötamise käigus.

Valmis Eesti Rahvaluule Arhiivi võrokeelsetest muinasjututekstidest leitud vanasõnu ja kõnekäände esitlev artikkel, mis on plaanis edaspidi avaldada ajakirjas Võro Instituudi Toimõndusõq. Haruldasmaterjalide võrokeelseid sõnu ja sõnatähtsusi sisaldavate muinasjuttudest väljakorjatud keelenäidete hulk on aga nii suur, et sundis esialgu loobuma mõttest koondada neid kõiki ühte artiklisse. Materjal on siiski korrastatud ja valmis kasutamiseks. Vastutav täitja Urmas Kalla.

Rahvarõivaste ja nende valmistamise alase võrukeelse sõnavara kogumine pärimustekstidest ning arhiivimaterjalidest. Toimus rahvarõivastega seotud uurimistöökäigus. Sõnavara koos selgituste ja näitelausetega on kogutud aasta jooksul juurde 3 lk jagu. Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Sõnaraamatute täiendamine

2023. aasta lõpul tegeldi võru keele erialasõnavara arendamisega. Võru keele sõnaraamatu töörühm käis üle paljude aastate järele kahel korral (13. nov ja 11. det) koos ja alustati võrukeelsete seenenimetuste süstematiseerimise ning puuduvate nimetuste võru keelde loomise tööga. Töösuuna peamiseks eestvedajateks olid Mariko Faster ja Sulev Iva. Lisaks sõnaraamatu töörühma senistele liikmetele võtsid arutlustest osa mitmed teised instituudi töötajad ja peamise praktilise seeneeksperdina Marje Mürk. Töö jätkub 2024. aastal nii seenenimetuste kui loodetavasti ka mõne muu eluvaldkonna sõnavara osas.

Keeleainese kogumine välitöödel

- Tartu Ülikooli õppejõudude ja tudengitega toimunud keele kogumise välitöödel Mõniste ümbruses 26.-27. juunil osales Mariko Faster. Pidas seal ettekande Hargla kihelkonna keelest ja eripäradest.
- Kevadel 2023 kogus Evar Saar Sõmerpalu jahiseksiooni jahimeeste kohanimesid Treisi metsa kohta. Eesmärgiks jäädvustada kõige uuem kohanimemehhistus, teha sotsioonomastiline analüüs, nimede muutumise analüüs 200 aasta jooksul, kirjutada artikkel ja pidada ettekanne rahvusvahelisel konverentsil. Tegevusel on nimeteaduslik külg ja pärimuse jäädvustamise külg – kuidas toimub üks tugevalt pärimusliku baasiga tegevus 21. sajandil.

Rahvarõivaste alased uurimistööd seoses Vana-Võromaa rahvarõivaste nõukojas pakutava nõustamisteenusega. MUIS-i, muuseumikogude ja ERA andmebaaside põhjal kogusime ja täiendasime sisulisi materjale Vana-Võromaa kihelkondade rahvarõivaste kohta.

Nõukoja väljapanekut täiendasime aasta esimeses pooles Vana-Võromaa muuseumide fondides olevate esemetega: nõukoja nurgavitriinis esitletakse Hargla naise rõivakomplekti, ühes seinavitriinis on veel variante Hargla naiste rõivatest (*pihtsärk, hamõ, ündrik*) ning teises vitriinis on Põlva khlk naise *hamõ, undruk ja seesega vest* ning üks haruldane linane *joonikane undruk* Urvaste kihelkonnast. Vitriinide allosas on vaatamiseks valik muuseumifondides olevaid pastlaid. Koostöös muuseumide varahoidjatega uurisime, täpsustasime ja koostasime esemete juurde selgitavad lood.

2023. aasta suvel sai teoks Vana-Võromaa kihelkondade **rahvarõivaseelikute värvide uuring**. Vilve Oja ja Liis Luhamaa uurisid ERM-i kogudes vanemate rahvarõivaseelikute (21 seelikut) värvilahendusi, mille tulemusena said seelikute värvid kaardistatud ja koostatud lõngavärvimise retseptid. Kaardistamise põhjal koostas Vilve suve jooksul 195 värvinäidist koos täpsete retseptidega aniliinvärvide baasil. Tehtud uurimistöö tulemusi saab kasutada rahvarõivaste valmistamise nõustamisel: seelikukanga kudujad saavad täpsed teadmised Vana-Võromaa kihelkondade seelikute lõngade värvide kohta (kasutada on värvinäidised villasel lõngal koos värvimise retseptiga).

Vastutav täitja Vilve Oja.

T-5.3. Isiku- ja kohanimede uurimine, võimalusel kohanimede kogumine, nimede päritolu selgitamine ja tutvustamine, nimekorraldus, ajalooliste nimede uuesti kasutusse võtmise soovitamise.

Vana-Võromaa ja laiemalt Lõuna-Eesti nimede uurimine

Jätkus **isikunimede uurimine** ning Eesti perekonnanimeraamatu jaoks nimeartiklite kirjutamine perekonnanimedest, mis seostuvad Vana-Võromaaga. Nimeartikleid koostavad Evar Saar ja Mariko Faster.

2023. aasta jooksul on koostatud kõik artiklid. Evar Saar on kokku koostanud 679 artiklit, nendest 78 koos teiste autoritega. Mariko Faster on koostanud 199 artiklit, lisaks 14 artiklit koos teiste autoritega. Andmed võivad muutuda, kuna toimetamise käigus võib mõne artikli kaasautoriks olemist juurde tulla. Täpsed andmed saab öelda siis, kui raamatu käsikiri on toimetatud.

Peamiselt on uuritud perekonnanimesid, mille vähemalt üks panekukoht on ajalooline Võrumaa. On täiendatud ka teiste autorite artikleid. Sellel suunal on olnud põhiline just Võrumaal leiduva nime tekkimise koha lisamine ja allikatega dokumenteerimine, juhul kui see pole varem välja tulnud. Metoodika, kus vaadeldakse kõrvuti hingeloendite ja kirikuraamatute nimekujusid, on osutunud otstarbekaks, aga töö mahtu on see tublisti juurde toonud. Toimus kaks tööseminari Valma külas Viljandimaal 28.-29. juunil ja Tallinnas 15. novembril ning kaks tööseminari veebi teel 27. jaanuaril ja 5. aprillil.

Osaleti **Onomastika oskussõnastiku koostamisel** ja terminite täiendamisel koostöös EKI ja TLÜga. Töörühmaga toimus 10 veebikoosolekut, täiendati ja parandati definitsioone EkiLex-i veebikeskkonnas. Tulemused on näha leheküljel <https://sonaveeb.ee/ds/oos>. Ilmunud on veebisõnastik.

Evar koostas isiku- ja kohanimesid puudutavad lõigud projekti Eesti juured (EREA) jaoks, toimetamise järel ilmuvad need osade kaupa nähtavale veebilehel <https://www.eestijuured.ee/et>

Ilmunud teadusartiklid:

Saar, Evar (2023). Häädemeeste. Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat, XXI–XXII, 249–258.

Evar pidas aasta jooksul 12 ettekannet nimede teemal, neist 2 olid konverentsidel ja 2 teadusseminaridel, esitatud kaks Esitatud kaks konverentsiabstracti. Marikol oli peetud ettekandeid kolm, esitatud kaks konverentsiabstracti, retsenseeritud üks artikkel.

Nimeuurimise projektile eraldati toetust Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetusmeetmest 4000 eurot.

Vastutav täitja Evar Saar, kaastäitja Mariko Faster.

T-5.4. Võrukeelse kirjandusega seotud teabe analüüsimine, korrastamine ning tutvustamine.

Võru kirjanduse koduleht on hoitud ajakohasena ja töökorras. Vastutav täitja Tiia Allas.

T-5.5. Võru keelt ja selle kasutamist puudutavad uuringud, sh võru keele kasutajate dünaamika analüüsimine rahvaloenduste andmete järgi.

Võru keelt ja selle kasutamist puudutavate uuringute publikatsioonid

Plado, Helen; Lindström, Liina; Iva, Sulev (2023). Võro South Estonian. In: Daniel Abondolo, Riitta-Liisa Valijärvi (Ed.). *The Uralic Languages*. (386–432). Routledge. DOI: [10.4324/9781315625096-9](https://doi.org/10.4324/9781315625096-9).

Koreinik, Kadri; Iva, Sulev (2023). Katse testida Võrumaa noorte võru keele oskust. Saar, Eva; Norvik, Miina; Velsker, Eva (Toim.). Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat XXI-XXII. Pühendusteos Karl Pajusalule 60. sünnipäevaks. (150–168). Tartu Ülikooli Kirjastus.

Iva, Sulev; Vaab, Janek; Loode, Oliver (2023): Võru keelepoliitika küsitlus riigikogu kandidaatidele. Tulemuste analüüs. Uralic Keskus:

https://media.voog.com/0000/0035/4071/files/K%C3%BCsitlus%20v%C3%B5ru%20keelepoliitikast_V2.pdf

Coventry, Kenny R.; Gudde, Harmen B.; Diessel, Holger; Collier, Jacqueline; Guijarro-Fuentes, Pedro; Vulchanova, Mila; Vulchanov, Valentin; Todisco, Emanuela; Reile, Maria; Breunese, Merlijn; **Plado, Helen**; Bohnemeyer, Juergen; Bsili, Raed; Caldano, Michela; Dekova, Rositsa; Donelson, Katharine; Forker, Diana; Park, Yesol; Pathak, Lekhnath Sharma; Peeters, David; Pizzuto, Gabriella; Serhan, Baris; Apse, Linda; Hesse, Florian; Hoang, Linh; Hoang, Phuong; Igari, Yoko; Kapiley, Keerthana; Haupt-Khutsishvili, Tamar; Kolding, Sara; Priiki, Katri; Mačiukaitytė, Ieva; Mohite, Vaisnavi; Nahkola, Tiina; Tsoi, Sum Yi; Williams, Stefan; Yasuda, Shunei; Cangelosi, Angelo; Duñabeitia, Jon Andoni; Mishra, Ramesh Kumar; Rocca, Roberta; Škilters, Jurgis; Wallentin, Mikkel; Žilinskaitė-Šinkūnienė, Eglė; Incel, Ozlem Durmaz 2023. Spatial communication systems across languages reflect universal action constraints. – *Nature Human Behaviour*, 7, 2099–2110. DOI: [10.1038/s41562-023-01697-4](https://doi.org/10.1038/s41562-023-01697-4).

Plado, Helen, Liina Lindström, Maarja-Liisa Pilvik 2023. Võro ja seto keele olukorrast 20.–21. sajandil. – *Oma Keel*, 3–10. <https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2023/11/plado-jt.pdf>

Lindström, Liina, Lydia Risberg, Helen Plado 2023. Language ideologies and beliefs about language in Estonia and Estonian language planning. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, 14 (1), 7–48. DOI: [10.12697/jeful.2023.14.1.01](https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.1.01).

Võru keelt ja selle kasutamist puudutavad ettekanded

Sulev Iva:

20. veebruaril ettekanne "Võro emakeel elama: seadusse, haridusse, meediasse ja jälle koju tagasi!" Emakeelte ja väikeste keelte seminaril Tallinna Ülikoolis.

14. märtsil ettekanne "Mitu õ-d um võro keeleh?" Tartu Ülikooli emakeelepäeva seminaril.

3. aprillil ettekanne "Present Situation of the Võro language" Euroopa Liidu programmi OWL+ projekti seminaril: *Regional Languages in Europe and Digital Tools* Rezekne Tehnoloogiaakadeemias, Rezeknes, Lätis.

15. aprillil ettekanne "Võro kongressist Põliskiili kogolõ" Eesti põliskeelte koostöökoogu seminaril Setomaal Piusa turismitalus.

22. aprillil ettekanne "Kiil, haridus, noorõq" I Võrokõisi Kongressil Võrus.

9. mail ettekanne "Võro Language" rahvusvahelises noortelaagris Mõnistes.

17. juunil ettekanne "Võron kielen nykytilanne" Tuglas-Seura korraldatud Soome õpetajate koolituspäeval Tartu Ülikoolis.

21. september ettekanne "Kuis võro kiilde vahtsit sõnno mano saias" võru keele õpetajatele Võru Instituudis.

21. oktoobril ettekanne "Võro keele sais täämbädsel pääväl" Emakeele seltsi Eesti põliskeelte seminaril Kopra talus, Mulgimaal.

27. oktoobril ettekanne "Võrokõisi rändämine ja võro võrgosõnaraamadu pruukmisstatistiga" Võru Instituudi sügiskonverentsil "Põlidsõq ja rändäjäq, olõjaq ja tulõjaq, läbikäümine ja mõotusõq".

Helen Plado:

Koos Liina Lindströmi, Maarja-Liisa Pilviku, Triin Todeski ja Annika Kängsepaga ettekanne „Võro ja seto keele kasutamine ja keelevahetus 20. sajandi jooksul“ Eesti Rakenduslingvistika Ühingu kevadkonverentsil Tallinnas (27.–28.04.2023).

Koos Liina Lindströmi ja Maarja-Liisa Pilvikuga ettekanne „Who are 'you'? The open (generic) use of 2nd person singular in Estonian dialects“ rahvusvahelisel konverentsil SLE2023 (56th Annual meeting of the Societas Linguistica Europaea, 29.08–01.09.2023) Ateenas.

Koos Liina Lindströmi, Maarja-Liisa Pilviku, Triin Todeski ja Annika Kängsepaga ettekanne ”Võro ja seto keele kasutamine 20. ja 21. sajandil” Võro Instituudi konverentsil ”Põlidsõq ja rändäjäq, olõjaq ja tulõjaq, läbikäümine ja mõotusõq” (27.–28.10.2023). <https://www.youtube.com/watch?v=Dx6ktgyDDSI>

Evar Saar:

12. aprill, Nimeuurijate ja ajaloolaste ühisseminar, ettekanne “Muinasnimed keskajal”

7. september, Karl Pajusalu juubeliseminar Tartus, ettekanne “Häädemeeste nimest”

6. oktoober, Anu Raua juubelikonverents “Pärandvara” Heimtalis, ettekanne “Ametlike talunimedede muutumine”

27. oktoober, Võru instituudi sügiskonverents, ettekanne “16.–17. sajandi Võrumaale tulijad ja nende jäljed nimesdes”

Rainer Kuuba

- 7. oktoober. Põliskeelte konverentsil Värskas ettekanne „Midä Võrokõisi I Kongress otsust võro keele kotsilõ ja miä tuust om saanu”;

- 27. oktoober. REL2021 detailsemate andmete põhjal on tehtud esmane andmete analüüs võro keele oskajate arvu, vanuselise jagunemise, elukoha ja muude näitajate osas ning 10 aastaga toimunud muutuste kohta.

Rainer Kuuba tegi instituudi konverentsil ettekande "Midä näütäse 2011. ja 2021. a rahva ülelugõmisõ võrokõisi rändämise kotsilõ". <https://www.youtube.com/watch?v=pdWUU-XxcHE>

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitja Evar Saar

T-5.6. Võro ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid;

Võro ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid

Projekti lõpuaastal keskendusime lisaks võro keele morfoloogiamuunduri arendamise tööle rohkem ka keelekorpusse uute tekstimahtude lisamisele. Samuti saime täiendavaid tulemusi koostööst TÜ-ga neurotõlke ja uue suunana neurokõne arendamisel. Arendasime edasi ka projekti sõnaraamatu osa, seda nii otsingusüsteemide täiustamise kui andmebaasi arendamise osas.

Võro keele morfoloogiamuunduri töörühm jätkas koosseisus (Sulev Iva, Jack Rueter) morfoloogiamuunduri täiendamist võrokeelse Vikipeedia tekstide põhjal ja meie muunduril põhineva võro keele spelleri katsetamist. Saavutasime projekti lõpuks morfoloogiamuunduri poolt ligi 95% jooksva teksti ja 70% ainukordsete sõnavormide äratundmise. Võro spelleri ja klaviatuuri beetaversiooni oleme saanud koostöös Tromsø partneritega (eelkõige Sjur Moshageniga) arendada nende Divvun Manageri alla kuuluvaks keeleversiooniks. Uus rakendus ühildub mitte ainult Libre Office'iga, nagu see oli varasemalt, vaid ka Microsoft Office'iga nii Windowsile kui Macile. Lisaks spellerile saab rakendusest installida ka võro klaviatuuri uue versiooni, samuti nii Windowsile kui Macile.

Veebisõnaraamatu ja korpusse töörühmaga (Sulev Iva, Kaur Männamaa) jõudsime 2023. aasta jooksul töödega ses osas lõpule, et kõik viimaste aastate uuendused toimivad ja on avalikkusele kättesaadavad. Nende uuenduste tulemusena on muutunud sõnaraamatu koodibaas paremini hallatavaks ja on ka kõikvõimalike

tulevaste arengute jaoks paremini valmis. Projekti lõpuaastal avaldasime ka üle pikema aja taas mitme seni puuduva aastakäigu võrra kasvatatud keelekorpuste (eelkõige ajalehtede Uma Leht ja Setomaa) täiendused. Tänu lisandunud tekstidele on võru ja seto ajakirjanduskeele korpuse maht kasvanud kokku ligi kolme miljoni sõnani.

Eesti-võru-eesti masintõlke arendamine neurotõlke meetodil jätkus meie projekti korpuste ja grammatika-eksperitiisi toel TÜ projektis EKTB15 „Neurotõlge: kohanev, mitmekeelne ja usaldusväärne eesti masintõlge“. Selle tulemusel paranes võru masintõlke kvaliteet tunduvalt eelkõige eesti tõlkesuunal (võru-eesti-võru tõlge) ning seni olemas olnud eesti, soome ja saami tõlkesuunale lisandus terve rida uusi tõlkesuundi: inglise, vene, läti, liivi, karjala, mari jpm. Nüüd saab kõigisse nendes keeltesse tõlkida otse võru keelest ja nendest otse võru keelde (nt inglise-võru-inglise jm). Tõsi, võru-eesti-võru tõlkesuunale jääb muude suundade tõlkekvaliteet siiski veel tunduvalt alla.

Lisaks neurotõlkele on jätkunud ka meie koostöö TÜ neurokõne töörühmaga. **Võru neurokõne** ametlik versioon avaldati 2023. aasta kevadel. See tugineb varasemale, koostöös EKI-ga loodud võru sünteeskõnele ning sisaldab samuti kaht võru sünteeshäält (mehe- ja tütarlapsehääl), kuid selle uue rakenduse kõnekvaliteet on tunduvalt parem ja kõla loomulikum.

Loodetud uut EKT taotlusvooru, mis oleks võimaldanud jätkuprojekti koostamist järgnevatel aastatel, 2023. aastal välja ei kuulutatud. Seega jäid sellega seotud ideed ja plaanid praegu ootele.

Vastutav täitja Sulev Iva.

T-5.7. Nõustamised seoses teadustööga ja teaduse populariseerimisega;

- Eesti Rahvaluule Arhiivi koostatava looduspärimuse veebiantoloogia „Eesti looduspärimus“: <https://www.folklore.ee/loodus/> toimetab Urmas Kalla keeleliselt võro- ja tartukeelseid tekste ja nende tõlkeid. Veebiantoloogia esitlus Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis toimus 29. septembril.
- Ingrid Rüütli koostatava raamatu ja CD-de komplekti „Võrumaa laule ja lugusid“ jaoks toimetab Urmas Kalla keeleliselt võrokeelseid laulutekste, saatetekste ja jutukatkendeid. Toimetatud teksti maht oli kokku 61 000 tähemärki (tühikuteta). Kaksikplaat koos raamatukesega on ilmunud.
- Edakai Simmermanni koostatava „Võrumaa regilauliku“ osas sel aastal tööd juurde ei tulnud.
- Märkused "Eesti murrete sõnaraamatule". Koostöö EKI-ga. Vastavalt elektroonilise "Eesti murrete sõnaraamatu" täienemisele kontrollis Urmas Kalla märksõnartiklid ja näitelauseid alates märksõnast „podinal“ kuni elektroonilise variandi lõpuni (2023. a. lõpu seisuga märksõna „rambima“ juures), märkused ja parandusettepanekud on esitatud vigastena tunduvate kohtade osas. Parandusi on lisanud ka Mariko Faster.
- Ekspertabi Helsingi Ülikooli magistrandile Anna Sedláčkovále tema Baltimaade põliste piirkonnakeelte võrdlust käsitleva magistratöö võru keele osa jaoks sobivate informantide leidmisel. Sulev Iva.

T-5.8. Perioodilise teadusajakirja väljaandmine ning teaduskonverentside korraldamine.

Võro Instituudi toimetised nr 38

Võro Instituudi toimetiste 2023. aasta numbriga koostamine, toimetamine ja trükiks ettevalmistamine. Võro Instituudi toimetiste 38. number "Kauksi Ülle 60" ilmus trükist oktoobris 2023. Maht 118 lk. Kaastoimetaja oli Karl Pajusalu.

Vastutav täitja Sulev Iva.

Konverents „Põlised ja rändajad, olijad ja tulijad, suhted ja mõjud“

Võro Instituudi igasügisene konverents toimus 27.-28. oktoobril Võrus. Peeti 11 ettekannet, toimusid arutelud, kohvipausid, õhtune koosviibimine. Ettekanded salvestati ja on järelvaadatavad Võro Instituudi Youtube'i kanalil: <https://www.youtube.com/watch?v=5rFC2AdQmDA&list=PL-0vG4pU-DzY5vjKUhhUWjrxT-j3sgp-y> Konverentsi korralduskuludeks saime toetust Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetusmeetmest 2000 eurot.

Vastutav täitja Mariko Faster, kaaskorraldaja Evar Saar.

E-6. Vana-Võromaa muuseumidel on head tingimused võru kultuuri kogumiseks, säilitamiseks ja tutvustamiseks, et need oleks üle-eestiliselt hästi tuntud ja väärtustatud kohad Vana-Võromaa kultuuripärandiga tutvumiseks ning partneriteks võrokeste kogukonnale.

T-6.1. Vana- Võromaa muuseumide arengukava (<https://wi.ee/instituudist/>) täitmise jälgimine.

Vana-Võromaa muuseumide 2023.a tegevusaruanne vastavalt muuseumide arengukavale on esitatud lisa 2.

T-6.2. Vana- Võromaa muuseumidele eelarveliste vahendite taotlemine, jaotamine ja kasutamise kontrollimine.**T-6.3. Teavitustöö võrokeste kogukonnas, et Vana-Võromaa muuseumid on head kohad, kus tutvuda võrokeste ajalooliste kommete, rahvarõivaste ja muu kultuuripärandiga.**Vana-Võromaa muuseumide e-uudiskiri

Uudiskiri ilmub kord kuus, teavitades ette Vana-Võromaa Kultuurikojas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis, Karilatsi Vabaõhumuuseumis ja Mõniste Talurahvamuuseumis toimuvaid üritusi, näitusi, sündmusi ning tutvustab aeg-ajalt muuseumide püsiekspositsioonide hulka kuuluvaid põnevaid esemeid. Tegemist on osaga Vana-Võromaa üldisest turundamisest. Uudiskirja tekste toimetab Kaile Kabun. Vastutav täitja Maris Veski, alates oktoobrist Kersti Liloson.

Audiogiidi tekstid Vana-Võromaa muuseumide jaoks

Vana-Võromaa muuseumide ekspositsiooni ja konkreetsete esemete tutvustamiseks koostati iga muuseumi kohta mitukümmend lühiteksti arvestusega, et ühe teksti kuulamine kestaks keskmiselt paar minutit. Nelja muuseumi peale kokku sai koostatud 110 eraldi teksti, mis audiofailidena kestavad ühes keeles kokku ca 240 minutit ehk 4 tundi. Tekstid ja audiofailid on olemas ja muuseumide kodulehel kolmes keeles: eesti, inglise ja võru. Kaile toimetab eestikeelsed tekstid ja andis nõu, kuidas teksti kuulajale paremini vastuvõetavaks teha. Urmas tõlkis tekstid võro keelde ja lisas sisselugeja tarbeks välte- ja peenendusmärgid.

Toetust projektile eraldati muuseumide kiirendi 2023 meetmest 7885 eurot (tekstide inglise keelde tõlkimiseks ning inglise, võru ja eesti keeles sisselugemiseks).

Vastutav täitja Rainer Kuuba.

Ago Ruusi "Doktor Kreutzwaldi visiitportreed"

Trükis, kus tutvustatakse Fr. R. Kreutzwaldi rolli fotograafia tutvustamisel eestlastele ning koos sellega on avaldatud kõik Kreutzwaldist tehtud fotod koos mõnede toleaegete fotodega Võru linnast. Trükise maht 80 lk, tiraaž 500 tk. Keeletoimetaja Kaile Kabun, kujundaja Tiit Lepp. Ilmus detsembris, raamatut esitleti Kreutzwaldi mälestuspäeval.

Toetajad: Eesti Kultuurkapitali kujutava- ja rakenduskunsti sihtkapital 1500 eurot ja Kultuurkapitali Võrumaa ekspertgrupp 600 eurot.

Vastutav täitja Rainer Kuuba.

E-7. Ettevõtjad ja muud huvilised näitavad uhkusega välja oma kohaliku toote päritolu või teenuse kohalikkude eripära.**T-7.1. Ettevõtjate teavitamine, nõustamine ja koolitamine, kuidas tootmisel ja turundamisel kasutada kohalikkude kultuuripärandit.**Huviliste nõustamine

Mahukam **keelenõu** andmine:

Sulev:

- Epp Petrone uue raamatu "Mamma köök" võru keele mõjuliste dialoogide keeleteoetus;
- keelenõu Laulupesa laulustuudiole võrukeelsete keelepesa lastelaulude salvestamisel Tartu helistuudios;
- Urmas Kalla nõustamine Võrumaa muinasjuturaamatu võrukeelse muinasjututekstide toimetamisel;
- raamatu "Väiku prints" tõlkimine võru keelde.

Mariko:

- Uma Pido laulutekstide tõlked, tõlgete ülevaatamine ja lavastaja jutu tõlkimine;
- Võru, Vastseliina, Lüllemäe ja Antsla tsihiotsmise mängu tekstide tõlkimine võru keelde.

Urmas:

- Helilooja Pärt Uusbergile antud nõu tema teose „Regiväli“ aluseks olevate rahvalaulude päritolu ja teoses kasutatud võro ja seto keele häälendamise osas. Teose esiettekanne oli 15.07. Raplas.
- Võro keelde tõlgitud J. Jaigi loomingul põhinevad tekstid, mida kasutatakse 24.08.24 paganliku pärimusöö minilavastuses (korraldab MTÜ Võru Folkloorifestival).
- Võro keelde tõlgitud saatesõna „Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamatule XXI-XXII“ (ilmus 2023).
- Rāpinā-pārasesse võro keelde tõlgitud folkloorifestival Baltica 2023 Rāpinās 31.05. peetud maapäeva teadustajatekst.

- Alates 29.09. antud helilooja Margo Kõlarile keelenõu tartukeelse „Maarja missa“ loomisel: tõlgitud missa tekst ja nooditrukise juurde kuuluvad tekstid. Teos oli aasta lõpuks valmis ja vajab veel ainult kohati keelelist ülevaatamist.
- Koorijuht Elen Ilvese palvel keeleliselt üle vaadatud Räpinä rahvalaulu sõnu kasutatav koorilaul „Näio hää!“ (muusika: Riivo Jõgi), mis tuleb ettekandele 2025. a. üldlaulupeol.

Lühemaid kirjalikke nõustamisi on registreeritud 17.

T-7.2. Kohalikku eripära esindavate ettevõtjate toodete või teenuste tutvustamine.

Vana-Võromaa kultuuriruumi esiletõstmine turismis

Koostööna piirkonna ettevõtetega ja organisatsioonidega on eesmärgiks Vana-Võromaa piirkonna tuntust ning mainet kasvatada.

- Osalemine Antsla-Kanepi kultuuritee marsruudi loomisel. Urvaste Külade Seltsi eestvõtmisel on koostamisel Lääne-Võromaa kultuuritee marsruut (**Rännürada Vana-Võromaa õdagukaarin**), mis tooks esile paigad, kus väärtustatakse võru keelt ja pärandkultuuri. Tuur (*rännürada*) on omal käel reisijale. Marsruut sõideti läbi 24. märtsil, kultuurilise eripära osa koostamist (teekonna koostamist, objektide soovitamist ning pärimuslugusid) nõustas Võru Instituut. Esmane versioon rännuteest on valminud ja asub veebis <http://www.urvasteseltsimaja.ee/vana-voromaa-parandturismi-tee/>
  - Vana-Võromaa kultuuripärandit esitlevate **sündmuste esiletõstmine veebiturunduses** (info loomine ja edastamine digikanalite haldajatele). Tehtud vastavalt võimalustele jooksvalt aasta jooksul. Soovitatud teemasid ja lugusid võrukeelsetele meediakanalitele (võrukeelne raadiosaade, Uma Leht).
  - Kultuuripärandit esitlevate fotode **pildipanka täiendati** ennekõike käsitöölaliste fotodega, aga ka piltidega muuseumides toimunud sündmustelt (sh suitsusaunadega seonduv). Lühiklippe, mida turunduses saab kasutada, loodi koostööprojektide raames üks seoses Võru Ideekoja avamise ja sisutegevuste tutvustamisega käsitöö osas: <https://www.youtube.com/watch?v=AyKy3h9fQoI> ning üks võru keele nädalaga seoses: <https://www.youtube.com/watch?v=jq416dU5mjc>
  - Eesti kui sihtkoha **väliturunduse arendamise huvides** soovis EAS-i Visit Estonia strateegilise arenduse tiim tutvuda Vana-Võromaa „toodetega“ (st turismiobjektidega) eesmärgil saada selgust, millised neist on väliturule pakkumiseks sobivad. Valmistasime koostöös (Anzelika Gomozova, Kristina Jors ja Külli Eichenbaum) ette tutvumistuuri Vana-Võromaaga, mis toimus 30. ja 31. oktoobril ning 31. okt pealelõunal toimus Tartus EAS majas kokkuvõttev seminar. Külastatud ettevõtted/objektid said tagasisidet, mis osas on vaja veel oma pakkumist täiendada, et saada osalema väliturule suunatud kampaaniates (juhul kui ettevõtte pakkumised sobituvad kampaaniate profiiliga).
  - Kohaliku toidu **võrgustiku Uma Mekk tegevustes** võro keele ja kultuuripärandi esiletoomine, ettevõtjate nõustamine, osalemine sündmuste ettevalmistustöös. (vt ka T-8.7)
- Rahastus Vana-Võromaa arendusprojektide toetusest 7953 eurot turundustegevuste kulude katteks (osaliselt töötasukulud, osaliselt sõidukulud).
- Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa käsitöö kaubamärgiga toodete müük ja reklaam

Vana-Võromaa Käsitöö oli aasta jooksul esindatud üheksal üritusel: Rahvusvahelisel Pärimuspidu Baltica Tallinnas, Kihnus kudumisfestival, Maarahva laat Vastseliinas, Võru Pärimustantsu festival, Vana-Võromaa saatkond Seto kuningriigis Rõsnal, Ökofestival Karilatsis, Uma Meki laat Võru linnaväljakul, ERKL mardilaat Tallinnas Unibet Arenal, Võru maakonna käsitöö näitusmüük Riigikogus. Lisaks toimus kahenädalane jõulueelne käsitöömüük Võru Ideekojas käsitööesinduses. Laatadele ja sündmustele väljaminekut ning üritustel osalemist koordineeris Vilve Oja, müügiga tegelesid käsitöölised. Vana-Võromaa käsitöö oli esindussündmustel välja paistmas ning Vana-Võromaa Käsitöö kaubamärk reklaamitud.

Vastutav täitja Vilve Oja, kaastäitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa saatkond Rahvusvahelisel Pärimuspeol Baltica

Vana-Võromaa saatkond osales 2.-4. juuni Tallinnas toimunud Rahvusvahelisel Pärimuspeol Baltica esitledes Vana-Võromaa kultuuripärandit Tallinnas Tornide väljakul festivali pärimuskülas. Tutvustasime Vana-Võromaad, võrukeelset kirjandust, Uma Meki toitu, käsitööd. Toimusid käsitöö- ja võro keele õppimise töötoad, Margit Pensa korraldas linatööde õpituba. Saadikuteks olid Külli Eichenbaum, Kaile Kabun, Rainer Kuuba, Reet Pettai, Airi Rüütli, Triin Toom, Vilve Oja.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa saatkond Seto Kuningriigis

Vana-Võromaa saatkond Seto Kuningriigis 5. augustil 2023 Rõsna külas.

Tutvustasime Vana-Võromaa kultuuripärandit: käsitöö, kohalik toit, võrukeelne kirjandus, muuseumid. Saatkonnas töötasid Külli Eichenbaum, Rainer Kuuba, Reet Pettai, Vilve Oja, Anna-Liisa Vaher.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

T-7.3. Rahandusministeeriumile ettepaneku tegemine Vana-Võromaa regionaalarengu toetamise summade suurendamiseks.

Sellega on olukord veel keerulisemaks läinud, sest Rahandusministeerium otsustas aasta alguses, et jagab Vana-Võromaa regionaalarengu toetuseks senise iga-aastase 25000 eurot kolme maakonna vahel ja annab maakondade arenduskeskustele selle jagamiseks vabad käed. See tähendab, et seni niigi väike toetus killustus veel väiksemateks tükkideks. Siiski saavutati kokkulepe toetuse kasutamiseks seniste eesmärkide nimel (käsitöövõrgustiku arendamine ja Vana-Võromaa turundustegevused), instituut sõlmis lepingud kolme arenduskeskusega toetuste osas:

Põlvamaa Arenduskeskus SA toetus 7 500 eurot,

Võrumaa Arenduskeskus SA toetus 15 000 eurot,

Valgamaa Arenguagentuur SA toetus 2 500 eurot.

Kuidas õnnestuvad kõnelused 2024.a eelarve osas, see ei ole veel selge.

Vastutav täitja Rainer Kuuba.

T-7.4. Vana-Võromaa kaubamärgi nähtavamaks muutmine ja kasutamise innustamine. Vana-Võromaa käsitöö kaubamärk

Käsitöövõrgustiku ja Vana-Võromaa Käsitüü MTÜ tegevuste üks eesmärke on esile tõsta paikkonna meistrite ning loojate kvaliteetset tööd ja innustada neid liituma kaubamärgi kasutajatega pakkudes omaltpoolt tuge müügitgevusel ja nõustamist tootearenduses.

Veebruar-aprillil toimus uute, kohaliku eripäraga käsitöötoodete loomise konkurss teemal „Latsõlik ja lustilinõ“. Tunnustatud tööde loojatele pakkusime osasaamist võrgustiku pakutavatest võimalustest.

Aastaringsest toimuvad võrgustiku käsitöölisele tugitegevused piirkonna eripära kandvate toodete arendamiseks (nõustamised, koolitused, kogemuste vahetamine).

Koostöö turismivaldkonnaga: kontaktide ja tellimuste vahendamine ettevõtjate, seltside ja käsitöölise vahel (töötubade korraldamise soovid, eritellimusel esemete tegemine, käsitöö tutvustamine jms), käsitöö vahendamine suvisel turismihooajal piirkonna müügipaikadesse.

Vastutavad täitjad Külli Eichenbaum ja Vilve Oja.

Vana-Võromaa erinevate kaubamärkide esiletõstmine turismisektori kaudu vt T-7.2.

T-7.5. Jätkatakse käsitöö, turismi, kohaliku toidu, suitsusauna jt võrgustike toetamist, sh veebipoe Uma Puut (umapuut.ee) haldamist. Suitsusaunaga seotud kultuuripärandi tutvustamine

Suitsusaunapärand on üks osa Vana-Võromaa kultuuripärandist, mida tuleb pildil hoida ning tegevustega toetada. Instituut on osaline Vana-Võromaa suitsusaunade koostöökogus, Külli Eichenbaum on koostöökogu infojuht ning koordineerib koostöökogu tegevusi.

2023 oli üleriigiline sauna-aasta. Vana-Võromaa suitsusaunade koostöökoguga varasemalt arutatud ideedest, kuidas sauna-aastal võrokeste suitsusaunu ja saunakombeid esile tõsta, said üksjagu ka teoks.

- Plaanis olnud Fotografiskaga pildistamised ja kogu plaanitu jäid ära, sest EAS projekt ei saanud vajalikku rahastust.

- **Vana-Võromaa muuseumide saunad** said eraldi objektidena üles puhkaeestis.ee lehele ja sauna-aasta kampaanialehele, Mõniste ja Karilatsi muuseumide saunad osalesid ka kampaanias põhjalike videolugudega, nendes vabaõhumuuseumides toimusid aasta jooksul mitmed suitsusauna teemapäevad, vastavad muuseumitunnid ja sündmused, õpipäevad, vt täpsemalt <https://savvusann.ee/mia-sunnus/>

- Karilatsi muuseumis valmis väike **püsinäitus**, mis tutvustab nii suitsusaunakombeid kui ka lugusid, näitus sai koha muuseumi suitsusauna välisseinal, kus see on külastajatele hästi vaadeldav ja avab saunahoone olemust.

- Sauna-aasta puhul sai koostatud **veebiviktoriin Vana-Võromaa savvusannast ja sannakombist**, mida saavad kõik soovijad vabalt lahendada: <https://wi.ee/viktoriin/savvusann-ja-sannakombo/>. Viktoriin sai avaldatud

novembri alguses võro keele nädalal, aasta lõpuks oli viktoriini vaadatud ligi 2000 korda, lõpuni lahendanuid oli 368.

- Üleilmset tähelepanu said suitsusaunakombed **Hintsi Anna tehtud dokumentaalfilmiga** «Savvusanna sõsarad», mis esilinastus 2023. aasta jaanuaris Sundance'i filmifestivali maailmakino dokumentaalfilmide võistlusprogrammis ja sai kõrge tunnustuse: parima režii preemia. Aasta jooksul on Anna filmi tutvustatud väga laiale publikule nii Eestis kui mujal maailmas, film on saanud terve rea erinevaid tunnustusi ja preemiaid. Sageli on filmi kohta tehtud uudistes mainitud, et justnimelt Vana-Võromaa suitsusaunakombestik on kantud UNESCO vaimse pärandi esindusnimekirja.

- Aastaringelt toimus **kodulehe savvusann.ee jooksev toimetamine**, uudiste kogumine ja avaldamine. Korraldatud on huviliste nõustamised saunapärimuse või pärandiliste tegevuste osas. Koostöökoguga vahetasime infot sauna-aasta tegemiste teemal ja jätkus arutelu suitsusaunade kaardistamise teemal, põhjalikum nõupidamine ja töörühma moodustamine toimus 29. detsembril.

- Külli Eichenbaum ja Eda Veeroja esindasid Vana-Võromaa pärandipiirkonda 28. septembril Viljandis Pärimusmuusika Aidas toimunud **UNESCO võrgustiku koosloome töötoas**. Koostöövõrgustiku kutsusid kokku EAS turismiosakond ja UNESCO Eesti rahvusliku komisjoni sekretariaat. Võrgustiku eesmärk on arendada koostööd ja luua sünergiaid pärandikohtade ja sihtkohtade vahel ning tõsta teadlikkust UNESCO pärandikohtadest nii Eestis kui Eesti välisriigis. Koostöövõrgustiku kokkusaamised jätkuvad ja 2024 koostatakse tegevusplaani.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

Vana-Võromaa käsitöövõrgustiku arendamine (vt ka tegevused T-7.4, T-8.7.).

Käsitööoskused on Vana-Võromaa kultuuripiirkonna põliskultuuri osa. Vana-Võromaa käsitöö põhineb siinsete meistrite traditsioonilistel (põlvest põlve päritud) oskustel-teadmistel. Valdkonda arendame edasi nii arhailises kui ka tänapäevases võtmes: hoides pärandilisi käsitöötavasid ja sidudes neid tänapäevaste vajadustega. Valdkonna arendamise kohta on Vana-Võromaa Käsitöö MTÜ koostanud eraldi arengukava viie tegevussuunaga ning igal aastal on planeeritud täpsem aastane tegevuskava.

Võrgustikus on ligi saja meistri kontaktid, FB suletud grupis on infot huvitatud 231 kontakti. FB avaliku lehe jälgijate hulk on detsembrilise seisuga 764, aasta jooksul lisandus 112 huvilist.

Aastaringelt jätkus **käsitöölise omavaheline info jagamine** e-posti listi ning FB lehtede kaudu ning otsesuhtheluses. Plaane ja tegevusi arutati ning infot vahetati seitsmel ümarlaua-kokkusaamisel, mis toimusid: 7.02, 7.03, 4.04, 5.05, 20.09, 11.10, 15.11. Kokkusaamiste memod on avaldatud Vana-Võromaa käsitöövõrgustiku kodulehel: <https://wi.ee/tegemise/vana-voromaa-kasituu/>

Vana-Võromaa **e-poe Uma puut kaubavaliku täiendamine**: aasta jooksul lisati poodi 18 uut toodet meie käsitöömeistritelt. Koordinaator Vilve Oja andis nõu ja aitas koostada tootekirjeldusi, tegi tootefotosid ning korraldas suhtlust meistritega kaupade ostude või tellimuste täitmiseks. Poe külastajaskonna laiendamiseks tehti koostööd Uma Meki ning võro keele nädala kampaaniatega.

Rahastus Vana-Võromaa arendusprojektide toetusest (Põlvamaa Arenduskeskus SA, Võrumaa Arenduskeskus SA ja Valgamaa Arenguagentuur SA kaudu) 17047 eurot käsitöövõrgustiku arenduskulude katteks (koordinaatori töötasukulud, osaliselt sõidukulud). Vana-Võromaa Käsitöö MTÜ sai tegevustoetust ERK Vana- Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 7000 eurot, Võru linna kultuurirahastust 3500 eurot (loomemaja ruumide kulu ja turundustegevused).

Vastutav täitja Külli Eichenbaum, kaastäitja Vilve Oja.

E-8. Võrokeste kogukond tunnetab ennast ühise kultuuriruumi osana ja teeb omavahel koostööd.

T-8.1. Vana-Võromaal elavate ja tegutsevate inimestele arutelude korraldamine kultuuripärandi hoidmisest ja ühise kuvandi ülesehitamisest.

Võrokeste identiteeti tugevdavad ja kultuuripärandi hoidmist mõjutavad ettevõtmised

Võrokeste kogukonna poolt on algatati I Võrokeste Kongressi kokkukutsumine, arutamaks võro keele staatuse, võrokeste enesemääramise ja Vana-Võromaa elukeskkonna küsimusi (<https://vorokongress.ee/>). Instituut piirkondliku arendusorganisatsioonina osales kongressi ettevalmistavas töörühmas toetajana ja abistajana, osad instituudi töötajad osalesid korraldustoimkonnas aktiivsete võrokestena.

Kongress toimus 22. aprillil Võrus kultuurikeskuses „Kannel“. Kongress valis saadikute hulgast Vanõmbide Kogo, mille 11 liikmelises koosseisus on Rainer, Sulev ja Külli. Kodanikualgatuse korras loodud esinduskogu tegetseb sõltumatult, eesmärgiks on võrokeste kogukonna esindajatena ellu viia kongressi otsused.

Noorte kaasamine võro kultuuri taasloomesse

Järeikasvu huvides on vajalik haarata võro kultuurist huvitatud noored sündmustesse, võimalusel kokku viia võro loomeinimestega ning pakkuda noortele eestvedamist noortepäraste ettevõtmiste korraldamisel. Sel aastal toimus kolm inspiratsioonikohtumist:

01.04.23 Marko Puksinguga Tsooru Potitehases, 16.07.23 Tiia Morfiniga Vanaema Aias (Karula), 07.11.23 võro keele kohvik Tartus. Koostööprojekt Võro Selts VKKF-ga, rahastus on taotletud Võro Seltsi poolt tegevustoetusena.

Instituudi poolne täitja Triin Toom.

Osalemine kogukondade algatatud aruteludes

- Tiia Allas osales Põlvas Jakob Hurda mälestuspäeval 13. jaanuaril 2023, kus tutvustas Võru Instituudi viimase aja trükiseid ja pidas ettekande „Häniläne 70 ja Juhan Jaigi sündumisest 124. aastakka“.
- Urmas Kalla on andnud nõusoleku pidada loeng MTÜ Võluvõru (Võrumaa Rahvaulikooli) projekti „Kalevipoig- Kalevipoeg“ mõnes õpitoas.
- Sulev Iva pidas ettekande "Keeletehnoloogia tugi võro keelele" TÜ Väarikate ülikoolile Navi seltsimajas 22. märtsil 2023.
- Rainer Kuuba pidas ettekande „Võro keelest ja Võro Instituudist“ TÜ Väarikate ülikoolile Võro Instituudis 27. septembril 2023.

T-8.2. Vana-Võromaa piires kultuuri edendamisel ühiste tegutsemispõhimõtete kujundamine sarnaselt Läti eeskujule.

Vaja on analüüsida Läti vastavaid õigusakte. Vastutav täitja Rainer Kuuba.

T-8.3. Vana-Võromaa omavalitsuse loomise algatamiseks ettepanekute tegemine siseministeeriumile ja piirkonna kohalikele omavalitsustele.

Vana-Võromaa ühise omavalitsuse algatamine on plaanis teemaks võtta Võrokeste II Kongressi programmis.

T-8.4. Jätkatakse koostööd SAGA Kultuurileht Uma Lehe ja teiste võrukeelsete väljaannete väljaandmiseks.

Võrukeelse ajalehe Uma Leht kolleegiumi töös osalevad Tiia Allas, Külli Eichenbaum, Rainer Kuuba ja Evar Saar. Uma Lehe toimetuskolleegiumi liikmed on jooksvalt kursis lehe väljaandmisega, pakuvad välja kajastatavaid teemasid. Kaile Kabun on Uma lehe abitoimetaja.

Evar Saar on aasta jooksul kirjutanud Uma Lehte 24 “Priinime lugu”, mis tutvustavad instituudi nimeuurijate tööd EPNR-i kirjutamisel. Igas loos on arendatud nime tekkimise teemat põhjalikumalt kui EPNR-i artiklis ja keskendunud ajaloolise Võrumaa nimepanekukohtadele. Lugudes on ka harivaid arendusi sõnavara ajaloo teemal.

Võrukeelne Täheke

SAGA Kultuurileht koostöös jätkati võrukeelse Tähekesse väljaandmist. 2023. aasta võrukeelne Täheke ilmus võro keele nädalaks, sauna-aasta puhul oli lugusid ja mõistatusi suitsusauna teemal. Esitlus toimus Võru linnas Kreutzwaldi koolis võro keele nädalal. Vastutav täitja Mariko FASTER.

T-8.5. Jätkatakse koostööd MTÜga Võro Selts VKKF võrukeelse laulupeo jt ürituste korraldamisel.

VI Uma Pido ettevalmistused 2023 aastal (ka T-8.8). Pidu toimub 1. juunil 2024.a Põlva Intsikurmus. Korraldatakse koostöös Võro Seltsiga VKKF, mille kaudu toimub ka projekti rahastamine. VI Uma pido teema on mäng. Peo lavastajaks on Diana Leesalu, nukulavastaja Taavi Tõnison ja koreograaf Ingmar Jõela. Kunstnik Marion Undusk lõpetas tegevuse 2023. aasta lõpus ja uus kunstnik 2024. aastal on Martin Mikson. Meeskonda lisandus peo vahenumbrite muusikaline kujundaja Ardo Ran-Varres. Peo ettevalmistused jätkuvad. Peo lavastusmeeskond kogus ainet võro rahvapärilikest muinasjuttudest ning rahvamängudest. Täpsustus lavastuse visuaalne kontseptsioon ja lavastaja jätkas peo stsenaariumi väljatöötamist. Valmisid lavastuselementidena 2 keskmist nukku. Peo reklaampiltide jaoks korraldati kevadel fotolavastus. Piltide kujundiks on pesa, milles lapsed kujutavad linde. Teostaja oli fotokunstnik Peeter Laurits koostöös peo lavastajaga. Tantsijate ja nukujuhtidega alustatakse 2024. aastal, sest peo vahenumbrite muusikaline kujundus valmis alles 2023. aasta lõpuks. Lavastaja ja koreograaf tegelesid ideedega, et alustada teostust tantsunumbrite ja nukujuhtidega 2024. aastal. Protsessis osalevate tantsukollektiivide, nukujuhtide, muusikakollektiivide,

näitlejate (nii täiskasvanud kui lapsed), solistide jmt on läbirääkimised peetud ja osalemine kokku lepitud. 2023. aastal alustas tegevust kommunikatsioonijuht Sander Silm.

Uma Pidole registreerus rekordiline hulk lauljaid 3839, millele lisanduvad veel juurde projektkooride (*murmõnaasõ* ja *mõtsamehe*) lauljad. Muusikatoimkonnas lepidi kokku peo liigijuhid ja välja on valitud peo dirigendid. Peole on registreerinud 156 koori, kõigiga on vaja suhelda (lauljate arvu ja kontaktide täpsustamine, noodivihikute arvete koostamine, pakkide komplekteerimine ja saatmine jmt).

Uma Pido laadakorralduse võtab enda kanda Põlva vald (Eve Sökk) ja Võru Instituudi poolt toetab Külli Eichenbaum. Koostöös muuseumiosakonnaga planeeritud Uma Pidole mängude ala. Kokku on lepitud vabatahtlike juhid ja kohad vabatahtlike värbamiseks.

Erinevate meeskondadega toimus 12 koosolekut.

Peo ettevalmistusteks on rahastuse taotlused tehtud ERKK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest, ERKK regionaalsest toetusmeetmest, ERKK Maakondlike ning maakondade üleste laulu- ja tantsupidude toetusmeetmest, Eesti Kultuurkapitalilt, Võru Vallavalitsusest, Põlvamaa Omavalitsuste Liidult, Võrumaa Omavalitsuste Liidult, Põlva Vallavalitsuselt. Lisaks on koostööpartnerina Põlvamaa arenduskeskuse kaudu saadud toetust peo videojäädvustuseks. 2023. aastal saadi rahalised toetusotsused 49 223 euro ulatuses. Taotletud, kuid vastus puudub 63 872 euro ulatuses. Kindlasti on vaja rahastust 2024. aasta jooksul veel juurde leida.

Vastutav täitja Merike Tigas.

T-8.6. Vana-Võromaa sümbolika, sh lipu kasutamise ärgitamine.

Sümbolikat püütakse kasutada võimalikult laialdaselt, soovitakse koostööpartneritele. Sümbolika info ja failid on vabalt kasutatavad ja kättesaadavad wi.ee kodulehelt (link otse avalehel), linki on jagatud piirkonna reklaamifirmadele ja sobival võimalusel ka ettevõtjatele.

Võrokõisi lippu on võimalik osta nii instituudist kui e-poest umapuut, kasutamise ärgitamise kampaania on võro keele nädalal, meeldetuletused nii emakeelepäeval kui ka teistel võro lipu päevadel. Lipupäevad on ära märgitud võro-estli kakskeelsetes seinakalendrites. Võimalik on rohkem FB postitustega lippu esile tõsta. Saatkondade ja esindustelkide püstitamisel väliüritustel heisatakse alati ka võrokeste lipp.

T-8.7. Vana-Võromaa kihelkondade rahvarõivaste kasutamise propageerimine ja muu arendustegevus võrokestele omase kultuuri igapäevase kasutamise laiendamiseks.

Vana-Võromaa rahvarõivaste alane nõustamine

Rahvarõiva nõukoda asutati aastal 2021. a alguses Võru Instituudi ja MTÜ Vana-Võromaa Käsitüü koostööna, nõukoda asub Vana-Võromaa Kultuurikojas Võrus Katariina allée 11. <https://rahvaroiivad.ee/nouandekojad/vana-voromaa-rahvaroiiva-nouandekoda>

Võromaa kihelkondade rahvarõivaste teemadel pöörduiti aasta jooksul 23 korral nõustaja Vilve Oja poole, päringud on registreeritud. Peamiselt sooviti nõu ja abi rahvarõivakomplektide (nii rühmad kui üksikisikud) või üksikesemete valmistamisel, sh otsiti valmistajaid ning küsiti hinnapakumisi. Nõu ning abi vajati ka vööde, põlle, tanude kohta, sooviti õpitubade korraldamist ning pöörduiti soovidega laenata rahvarõivaid.

Vastutav täitja projektijuht Külli Eichenbaum, kaastäitja Vilve Oja.

Koostöö Eesti Rahvamuusikatöötlaste festivaliga Mooste Elohelü.

Rahvamuusikatöötlaste festivali Mooste Elohelü korraldustoimkonnas osalevad instituudist Merike Tigas ja Urmas Kalla. Festival toimus 14.-15.07. Võistluskontserdi kohustusliku loo otsis välja Urmas Kalla. Lugu on uuem rahvalaul „Ma saisi korgõl mäe pääl”, mis oli Võromaal laialt levinud ja millest pakuti võistlejaile töötlaste loomiseks välja mitu viisivarianti.

Merike osales festivali korralduses enne festivali ja selle ajal (programmi planeerimine, arutelud, nõustamine pressitöös, majutus- ja toitluskorraldus, meeskonna infovahetus) ja osales festivali programmis folklooriansambliga Käokirjas.

Urmas Kalla korraldas festivali raames Mehikoormas 14.07 kontserdi Põlva kihelkonna regilauludest, esitajateks Väike Hellero, Liinats´uraq ja Kirekibõnaq. Elohelü festivali käigus tekkis kokkupuude Peipsi Järvefestivali programmiga: Urmas korraldas kontserdipäeval 14.07 Mehikoormas ka külaekskursiooni.

15. juulil võistluskontserdi eel lauldi regiviise Urmase eestütlemlisel. Laulmise salvestas ERA.

Järgmise Elohelü festivali 2024 kohustuslikuks võistluslooks pakkus Urmas välja Rõuge kihelkonnast salvestatud laulu „Vihmakõnõ, vellekene“ ja korraldustoimkond on loo heaks kiitnud. Novembris otsis Urmas rahvaluulearhiivist üles laulu salvestised, folklorist Taive Särje abiga koostas materjalid festivali kodulehele ülespanekuks.

Vastutav täitja Urmas Kalla, kaastäitja Merike Tigas.

Koostöö kohaliku toidu kaubamärgi *Uma Mekk* arendusega

Osalemine kohaliku toidu võrgustiku Uma Mekk meeskonnas, tegeldes tootjate nõustamisega toidupärandi ning võru keele osas ning osalemine märgi omistamise komisjoni töös.

2023. aastal toimus kolm märgi taotlusvooru, istungid toimusid 16.03, 19.06 ja 29.09. Uma Meki kohvikute ja restoranide nädalad toimusid kevadel 7.-16. aprill ja sügisel 6.-15. oktoober. Kevadel osales 8 toidukohta ja sügisel 7. Komisjoni ülesandeks oli enne toidunädalate toimumist nõustada toidukohti koha peal. Külli vastutusalaks oli menüüdes toitude nimede kirjakuju täpsustamine ning menüüde tõlkimine võru keelde ning turunduses vajalike võrukeelsete tekstide loomine, reklaamide tõlked.

Veel on nõustatud ning tõlgitud menüüsid I Võrokõsi Kongressi kolmele toidupakkujale, Baltica festivalil esindatud toidutoodetele, Ulgumaa OÜ-le ja Hämsa Maherestole. Keelenõu on antud Uma Mekk suurlaada tarbeks (võrukeelseid reklaamlauseid ja ütusi) ning soovitatud Uma Meki jõulukampaania kinkepakkidele võrukeelseid nimesid.

Kohaliku toidu kaubamärgi *Uma Mekk* komisjoni liige kultuuripärandi asjatundjana on Külli Eichenbaum.

T-8.8. Vana-Võromaal ja sellest väljaspool elavate võrokeste kogukondade toetamine ja sidemete hoidmine.

Ummamuudu infolisti haldamine (ka T-4.8)

2023. aastal tuli list tehniliselt ümber korraldada, sest eelmine listihalduse keskkond riigiportaalis lõpetas tegevuse ja aadress ummamuudu@lists.riik.ee suleti alates 17. juulist. Juuli alguseks viisime koostöös Kating OÜ-ga listihalduse ümber Võru Instituudile registreeritud domeeni ummamuudu.ee kaudu toimivale WebMail lahendusele, mis on listi osaliste jaoks sarnane eelmise listiga. Listi uueks aadressiks on list@ummamuudu.ee, listi liikmeskond viidi üle uude keskkonda ja list sai toimima, kuigi segadust oli kasutajate jaoks üksjagu. Aasta lõpuks on listsis 310 aadressi. Juulist detsembri lõpuni postitati listi 123 infokirja. Listi haldamisega tegeleb Külli Eichenbaum, haldusõigused on jagatud ka Tuuli Abelile.

Instituudi kodulehekülje ja Facebooki lehe täiendamine

Instituudi kodulehel olevat infot uuendatati regulaarselt. Instituudi FB lehele teevad regulaarselt postitusi erinevad Instituudi töötajad. Vastutav täitja Tuuli Abel.

Võru Instituudi Youtube'i kanali haldamine ning sinna videote lisamine. Videosid lisatakse ja korrastatakse vastavalt vajadusele. Aasta lõpus oli kanalil kokku 93 videot. Vastutav täitja oli Triin Nagel, töö võttis üle Kadri Ugur.

Instituudi osalemine erinevate tööriühmade töös:

Osa instituudi tööst on eesmärgiga, et Vana-Võromaa ning võro keel ja pärimusel põhinev kultuur oleks tuntud nii Eesti teistes piirkondades kui ka välismaal. Selleks tehakse vajaduspõhiselt koostööd teiste teadusasutuste ja organisatsioonidega tegevustes, mis on võru keele ja kultuuripärandiga seotud. Samuti jagatakse infot ja tehakse teavitustööd tutvustamiseks võru keelt ning kultuuri väljaspool võrokeste kogukonda

- Eesti põliskeelte koostöökogus osalevad Rainer Kuuba ja Sulev Iva.
- Vabariigi Valitsuse kohanimenõukogu töös osaleb nõukogu liikmena Evar Saar.
- Eesti vaimse kultuuripärandi nõukogu liige on Külli Eichenbaum.
- TÜ Lõuna-Eesti keele ja kultuuriuuringute keskuse nõukogu liikmed on Külli Eichenbaum ja Rainer Kuuba.
- Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse ajakirja üks peatoimetajatest on Helen Plado.
- MTÜ Wikimedia Eesti korraldustoimkonnas osaleb Sulev Iva, kes on ka Wikipedia võrukeelse versiooni koordinaator. Võru Vikipeedia võrukeelsete artiklite võistluse korraldamine 2023. aasta kevadel rahvusvahelise artiklivõistluse "Kesk- ja Ida-Euroopa kevad" raames koostöös Wikimedia Eesti Sihtasutusega. Sulev Iva.
- Osavõtt Ohustatud keelte projekti – ELP koostöövõrgustikust <https://www.endangeredlanguages.com> (kontaktisik Anna Belew) Sulev Iva.
- Võru Instituut on kaugtöövõrgustiku Kupland liige alates 2021. aastast, Triin Toom on instituudi esindaja Kuplandi võrgustikus.

Võru keele blogi "Võro keelest võro keelen"

Instituudi keeleteadlaste ühissetevõtmisena on loodud veebi võro keele uurijate tööd populariseeriv blogi tutvustamiseks lühidalt ja ilmekalt huvitavaid keelendeid, leide või töö tulemusi. Kirjutisi avaldavad Sulev Iva, Mariko Faster, Evar Saar, Urmas Kalla, Helen Plado.

Meedias ilmunud artiklid võro keelest

Iva, Sulev (2023). Ohverdada oma keel ja süda? Ohvõrdaq uma kiil ja süä? ERR, 25.01.2023.

Iva, Sulev (2023). Milleks karta võro keelt? Lõuna-Eesti Postimees, 28.02.2023.

Iva, Sulev (2023). Võro keelest võrokeste kongressi taustal. Sirp, 22, 18–19, 02.06.2023.

Iva, Sulev (2023). Lisaks Kinoteatrile võeti ERRist maha ka «Võro stuudio». Postimees, 28.12.2023.

Koostöö teiste Eesti regionaalkeelte piirkondadega

Osavõtt põliskeelte konverentsist Värskas 7. oktoobril. Mariko Faster, Evar Saar, Sulev Iva, Rainer Kuuba, Osavõtt koos kolme koolinoorega Emakeele Seltsi väikekeelte seminarist Kopra talus 20.-22. oktoobril. Mariko Faster, Sulev Iva. Sulevil ettekanne: "Võro keele sais tämbädsel pääväl"

Rahvusvaheline koostöö

Mariko Faster ja Sulev Iva esinesid COOLTOUR projekti raames Itaalia, Poola, Türgi ja Eesti noorsootöötajatele, kõneldes võro keelest ja keele-kultuuri säilitamiseks tehtavatest tegevustest ja probleemidest, innustati tutvuma iga osaleva maa põlis- ja regionaalkeeltega. Toimus Mõniste muuseumis 9. mail. Koostööpartner Rõuge Noorsootöökeskus.

Väikeste keelte õpetamise seminar Lätis Rezeknes

02.04-04.04. Instituudi töötajad Mariko Faster, Sulev Iva, Helen Plado osalesid Euroopa Liidu programmi OWL+ projekti seminaril: Regional Languages in Europe and Digital Tools Rezekne Tehnoloogiaakadeemias, Rezeknes, Lätis, jagasid oma praktikat ning tutvusid latgalite kogemustega. Sulev tutvustas võro keeletehnoogiat, pidas ettekande: "Present Situation of the Võro language". Projektis osalevad friisi, lõunasaami, miranda ja latgali keele uurijad ning rääkijad, kes arendavad välja ühist keeleõppimise platvormi.

Koostöös Saksamaa kirjastusega Tintenfaß loodi võrukeelne tõlge Antoine de Saint-Exupéry raamatule "Väiku printš" ja raamat ilmus. Eestis on see saadaval üksnes Instituudi veebipoes <https://umapuut.ee/toode/vaiku-prints/>. Nüüd on ka võrukeelne raamat https://www.petit-prince-collection.com/lang/show_livre.php?lang=en&id=6780 esindatud üleilmses „Väikese printsi“ kollektsioonis, kuhu on kogutud enam kui 7000 selle raamatu eri väljaannet 571 eri keeles: <https://www.petit-prince-collection.com/lang/collection.php?lang=en> Vastutav täitja Sulev Iva.

Koostöö Euroopa keelelise võrdsuse võrgustikuga (ELEN - <https://elen.ngo>, kontaktisik Davyth Hicks), mille tulemusena on valminud andmebaas ja ülevaade Euroopa keelte keeletehnoloogilistest vahenditest ja ressurssidest, vt Euroopa keelevõrk (ELG) <https://live.european-language-grid.eu>. (otsinguga "Võro" leiab sealt ka võro keeletehnoloogilised vahendid ja ressursid). Projekti abiga loodetakse aastaks 2030 oluliselt suurendada Euroopa keelte vahelist digitaalset võrdsust. Vastutav täitja Sulev Iva.

Rainer Kuuba
direktor

Esitatud teadusnõukogule 16.02.2024.